

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Zkušenost perzekuce Židů jako obhajoba práv menšin

Bakalářská práce

Autor: Barbora Pataki
Studijní program: 7507R090 TKMB Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Barbora Pataki
Studium:	P18K0329
Studijní program:	B6107 Humanitní studia
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Zkušenost perzekuce Židů jako východisko obhajoby práv menšin
Název bakalářské práce AJ:	The experience of perzeccution of Jews as a basis for defence of ethnic minority rights

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Anotace: BP se zabývá otázkou vlastní zkušenosti s perzekucí židovského obyvatelstva předávané v osobní rodinné historii. Bakalářská práce se snaží zodpovědět otázku po příčinné souvislosti mezi tradovanou zkušeností perzekuce ve vlastní rodině a motivací k obhajobě práv etnických menšin a obecně k angažovanosti na poli humanitárních aktivit u vybraných jedinců, kteří se výrazně profilují v občanské společnosti. Metodologicky se práce opírá o mimetickou teorii kultury.

Annotation: The thesis deals with the issue of the persecution of Jewish people passed on down generations within Jewish families. This Bachelor thesis aims to answer the question of whether there is a causal relationship between the experience of persecution passed on within one's own family and the readiness to defend the rights of ethnic minorities and, more generally, to engage in humanitarian activities, regarding selected individuals who stand out in the civil society. Methodologically, this work relies on the mimetic theory of culture.

WEISSOVÁ, Helga. Deník 1938?1945. Příběh dívky, která přežila holocaust. Brno: Jota,2012. ISBN: 978-80-7217-965-7.

TRAVERZO, Enzo. Trhlina v dějinách. Praha: Academia, 2006. ISBN: 80-200-1401-2.

ROUBÍČKOVÁ, Eva. Tereziánský deník (1941?1945). Praha: P3K. 2017. ISBN: 9788087343678.

SKJAERAASEN, Magne. Lékař pro život. Příběh Lea Eitingera. Brno: Doplněk. 2012. ISBN: 9788072392889.

WINTONOVÁ, Barbara. Není-li to nemožné. Životní příběh sira Nicholase Wintona. Praha:Argo, 2014. ISBN: 9788025713198.

FRÝDLOVÁ, Pavla. Ženská vydrží víc než člověk. Praha: NLN s.r.o. 2007.ISBN:80-7106-798-9.

Garantující pracoviště: **Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Oponent: Mgr. Veronika Halamová

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „*Zkušenost perzekuce Židů jako obhajoba práv menšin*“ vypracovala samostatně, s použitím příslušné odborné literatury a pod vedením vedoucího práce.

V Hradci Králové dne 28. 6. 2021

Barbora Pataki

Anotace

PATAKI, Barbora. *Zkušenost perzekuce Židů jako obhajoba práv menšin*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 77. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá otázkou vlastní zkušenosti s perzekucí židovského obyvatelstva předávané v osobní rodinné historii. Bakalářská práce se snaží zodpovědět otázku po příčinné souvislosti mezi tradovanou zkušeností perzekuce ve vlastní rodině a motivací k obhajobě práv etnických menšin a obecně k angažovanosti na poli humanitárních aktivit u vybraných jedinců, kteří se výrazně profilují v občanské společnosti. Metodologicky se práce opírá o mimetickou teorii kultury.

Klíčová slova: Židé, perzekuce, Terezín, mimetická teorie kultury, proměny mezilidských vztahů

Annotation:

PATAKI, Barbora. *The experience of perzekution of Jews as a basis for defence of ethnic minority rights*. Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021, pp. 77. Bachelor Thesis

The thesis deals with the issue of the persecution of Jewish people passed on down generations within Jewish families. This Bachelor thesis aims to answer the question of whether there is a causal relationship between the experience of persecution passed on within one's own family and the readiness to defend the rights of ethnic minorities and, more generally, to engage in humanitarian activities, regarding selected individuals who stand out in the civil society. Methodologically, this work relies on the mimetic theory of culture.

Keywords: Jews, persecution, Terezín, mimetic theory of culture, changes in interpersonal relations

Poděkování

Poděkovala bych ThLic. Petr Františkovi Burdovi, Th.D. za odborné vedení, individuální a obětavý přístup, cenné rady a trpělivost při zpracování bakalářské práce.

Obsah

1. ÚVOD	8
1.1. Cíle práce, výzkumné otázky, hypotézy.....	11
1.1.1. Metodologická východiska	12
1.1.2. Pohled do mimetické teorie kultury	12
1.1.3. Zařazení zvoleného tématu do mimetické teorie kultury	13
2. HISTORICKÝ VÝVOJ	15
2.1. Židovská menšina v Československu za První republiky.....	15
2.2. Mnichovská dohoda jako bod zlomu.....	21
2.3. Druhá republika	27
2.4. Protektorát Čechy a Morava	32
2.5. Tereziánské ghetto	38
2.6. Komunistický antisemitismus 50. let v ČSR	47
3. PRAKTICKÁ ČÁST	50
3.1. Cíl výzkumu.....	50
3.2. Metoda výzkumu	50
3.3. Charakteristika respondentů a zvoleného tématu	51
3.4. Popis organizace a průběhu výzkumu	54
3.5. Polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami a etika rozhovoru.....	55
3.6. Struktura otázek	56
3.7. Analýza a interpretace získaných výsledků	58
3.7.1 Tradované rodinné příběhy	58
3.7.2 Vzorové osobnosti	60
3.7.3 Kultura a tradice	61
3.7.4 Víra	62
3.7.5 Humanitární aktivity	64
3.8. Shrnutí výzkumné části.....	65
4. Transkulturní reflexe	68
5. Závěr a vyhodnocení hypotézy	71
Seznam použité literatury	74
Tištěné zdroje	74
Elektronické zdroje.....	75

1. ÚVOD

Židé žijící po celém světě jsou sice menšinou, která je do dnešních dnů zahalena tajemstvím a mýty, ale také jsou kulturní, náboženskou a duchovní velmocí. Tato výrazná menšina je neopomenutelnou součástí dějin lidstva a zanechala po sobě mnohá dědictví s nevyčísitelnou hodnotou. Jedním z nich je Desatero božích přikázání, které Bůh zjevil na hoře Sinaj Mojžíšovi, jenž byl starozákonním hebrejským prorokem, vykladačem zákona, jedním z nejvýznamnějších postav lidu izraelského a také tím, kdo vyvedl tento lid z egyptského otroctví. Pro etiku Židů a křesťanů má Desatero zásadní význam, neboť je shrnutím morálky a nejpodstatnějším etickým kodexem. Dost možná by bez Židů nebylo Knihy knih, kterou Židé i křesťané považují za posvátnou. Bible je nejhodnotnějším kulturním a duchovním dědictvím tohoto národa. Její starší část, nazývaná Starý zákon, je sbírkou posvátných židovských knih a vznikala více než tisíc let. Židé lidstvu zanechali také mnoho revolučních myšlenek, vynálezů, hudebních děl, uměleckých předmětů a kulturních i náboženských tradic. Židovská menšina je plná výrazných osobností, lidí s nezdolnou touhou žít a pomáhat potřebným v etapách klidných i bouřlivých. Cesty tohoto národa napříč ostatními národy a jejich kulturami, dějinami a náboženstvím, byly trnité, plné útrap, násilí a obrovských ztrát. Již od doby předkřesťanské byli Židé pronásledováni a trpěli z mnoha různých důvodů ať už politických, kulturních či náboženských. Židé byli téměř ve všech etapách dějin lidstva vystavováni různým formám antisemitismu, jenž je obecně definován jako jedna z forem rasismu a xenofobie a tento pojem můžeme zobecnit jako nepřátelství, odpor a útoky proti Židům jako etnické, rasové nebo náboženské skupině.

Přes veškerá protivenství osudu, ale Židé nezanevřeli na svého Boha, který si tento národ podle Biblického vyprávění vyvolil. Nenechali se zlomit i přesto, že byli ve 2. světové válce vystaveni hrůznému hromadnému systematickému vyvražďování a pokusu o vyhlazení celého národa nazvané *šoa*, což znamená hebrejsky zničení. Židé nepřestali žít, vychovávat děti, v menší či větší míře zachovávat tradice, radovat se ze života, a hlavně nepřestali pomáhat těm, kteří to potřebují.

Právě tento fenomén je důvodem volby tématu mé bakalářské práce. Počáteční motivací byla touha po poznání historie, kulturních, duchovních zvyků a tradic tohoto národa, jehož pohnutý osud mě osobně velice zaujal. Mým vnitřním motivem byla snaha pochopit židovské

vnímání Boha jako transcendentního niterného zážitku, jenž je pro Židy neuchopitelný, nepopsatelný, nepojmenovatelný a z mého pohledu vlastně příliš vzdálený. Přesto nebo snad právě proto je pro Židy vztah k Bohu základní entitou, od které se odvíjí více či méně potřeba pomáhat lidem v tísní.

Dalším důvodem pro výběr tohoto tématu byla potřeba poukázat na to, že totalitní režimy nacistického Německa a komunistického Československa ve své zrůdnosti umožňovaly perzekuci menšin a důkazem toho jsou historické události v Československu, které se pokusím analyzovat v jedné z kapitol. Velkou inspirací pro zařazení tohoto temného období našich dějin mi byly signatářky Charty 77 a rozhovory s nimi. Tato setkání mi dala nový směr a mojí práci další rozměr.

Mým osobním cílem bylo odpovědět si na otázku, zda může být zkušenost perzekuce ve vlastní rodině motivací pro pomoc lidem v krizových situacích a zda je možné přeměnit hrůzný zážitek holocaustu ve zcela pozitivní pohnutky, které se u vybraných jedinců projevují potřebou angažovanosti na poli humanitárních aktivit.

Bakalářská práce bude rozdělena na dvě části. V první části se pokusím proniknout do některých historických událostí a jejich vlivu na společenské změny-převážně změny vztahů mezi Čechy a Židy. Pozornost bude věnována některým zlomovým okamžikům dějin odehrávajícím se na území Čech a Moravy od podzimu roku 1918 do roku 1952.

Nejprve se budu snažit shrnout období vzniku První republiky v kontextu s ideály prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka. Pokusím se charakterizovat postavení Židů v československé společnosti na pozadí probíhající hospodářské krize a postupnou ztrátu hodnot a následných proměn mezilidských vztahů.

V následující podkapitole popíšu situaci ve společnosti, která vznikla po postoupení pohraničních území Československa Německu 29. září 1938. Mnichovská dohoda byla dojednána Itálií, Německem, Francií a Velkou Británií, jejím důsledkem byla ztráta značné části průmyslu na odstoupených územích zvaných *Sudety*, ztráta obranyschopnosti republiky, pád vlády a také frustrace obyvatel.

Další období, kterému bych se své práci věnovala, je nazváno Druhou republikou. Toto období se jeví jako krátké, ale podle mého názoru velmi důležité pro pochopení některých

souvislostí. Stručně bych ho charakterizovala časem obrovské tísně československé společnosti, ve kterém se bohužel vyjevily pokleslé české postoje k některým menšinám žijících v Československu.

Okupaci Čech a Moravy německými vojsky v březnu 1939 a následný vznik Terezínského ghetta jako sběrného tábora židovského obyvatelstva v listopadu 1941 vnímám jako osudový mezník Protektorátu Čechy a Morava pro tuto výraznou menšinu. Terezínským tranzitním táborem prošlo zhruba 140 000 lidí označených Norimberskými zákony za Židy. V této kapitole mimo jiné poukážu na zřejmě vrozený smysl Židů pro solidaritu a schopnost přežít téměř kdekoliv. Jedním z důvodů bych uvedla výše zmíněný niterný prožitek Boha, který provází izraelský národ na všech jejich cestách. Dalším faktorem, důležitým pro mou práci i pro pochopení způsobu života Židů je schopnost žít „v komunitě“. Tento fenomén je jedním z mechanismů, které mohou pomoci překonat krizovou situaci, jakou je právě násilné vytržení lidí z jejich domovů a rodin.

Poslední kapitolu věnuji další temné éře Československých dějin, jež zahájil únorový převrat roku 1948. Zakončím ji tím nejlepším poselstvím, kterým se stala Sametová revoluce. Neopomenu vzpomenout její nevýraznější osobnost Václava Havla prvního polistopadového prezidenta České republiky.

Druhá část bakalářské práce bude obsahovat výzkumnou část. Budou zde analyzovány rozhovory s lidmi s vlastní či předanou zkušeností perzekuce, kteří tuto negativní zkušenost vnímají jako možnou motivaci pro obhajobu práv menšin.

Zhodnocení tématu a výsledky výzkumného bádání budou představeny v poslední části bakalářské práce.

1.1. Cíle práce, výzkumné otázky, hypotézy

Hypotéza: Židé se angažují na poli humanitárních aktivit, což je způsobeno tradovanou zkušeností perzekuce ve vlastní rodině a potřebou předejít dalšímu útlaku etnických menšin.

Hlavním cílem bude analýza postoje vybraných jedinců s příslušností k židovskému etniku k problematickým událostem 20. století dějin v českých zemích

Dílčí cíle:

1. Zodpovězení otázky, zda jsou vybraní jedinci ovlivněni tradovanými rodinnými příběhy
2. Ověřit myšlenku, jsou-li vybraní jedinci ve svém smýšlení a jednání zásadním způsobem determinováni vlivem výrazných vzorových osobností.
3. Objasnění axiologického vztahu světem vzorových osobností a židovského kulturního narativu.
4. Ověřit ideu, zdali je víra jedním z faktorů, které formují myšlení a jednání vybraných jedinců.

K dosažení cílů bakalářské práce mi pomohou tyto výzkumné otázky:

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jakým způsobem jsou vybraní jedinci ovlivněni tradovanými příběhy z vlastní rodiny?
- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jak se proměnilo vnímání rodinných příběhů u vybraných jedinců v čase jejich dětství a dospělosti?
- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Které vzorové osobnosti výrazně působily na smýšlení a jednání vybraných jedinců?
- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké vlastnosti nebo činy těchto osobností jsou pro vybrané signifikantní?
- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jak ovlivnila víra rozhodnutí vybraných jedinců v průběhu jejich života?
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Vnímají vybraní jedinci víru jako významný prvek, který napomáhá k překonání krizových situací?

- **Dílčí výzkumná otázka 7:** Jaké židovské tradice nebo zvyky jsou vybranými jedinci vnímány jako faktor, který v židovské rodině vytváří a udržuje pocit sounáležitosti a solidarity?
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jaké konkrétní aktivity v humanitární oblasti vybraní jedinci považují za důležité a účinné?
- **Dílčí výzkumná otázka 9:** Jak hodnotí vybraní jedinci postoj české společnosti k humanitárním aktivitám a pomoci lidem v krizových situacích?
- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Jaké možnosti předejít recidivě událostí 2. světové války vidí vybraní jedinci jako reálné?

1.1.1. Metodologická východiska

Metodologicky se tato bakalářská práce opírá o mimetickou teorii kultury a polostrukturované rozhovory s vybranými jedinci, kteří se výrazně profilují v občanské společnosti.

1.1.2. Pohled do mimetické teorie kultury

René Girard byl francouzský filozof, literární kritik, antropolog, pedagog a autor mimetické teorie, která se pokouší vysvětlit vzájemný vztah náboženství, kultury a násilí. Je syntézou mimetické teorie touhy, mechanismu obětního beránka a objasněním významu evangelijního zjevení. Tato teorie je také analýzou vzniku lidských kulturních potřeb a příčin mezilidských konfliktů.

Girard se po většinu svého života zabývá otázkou náboženství. Snaží se porozumět jeho původu, funkci a také zvláštnímu paradoxu, který se snaží ve svém díle popsat. Zajímá se o problematiku přijetí náboženství v různých společnostech. V premoderních společnostech je podle něj náboženství přijato jako „hodnotící síla“, kdežto moderní člověk k náboženství většinou přistupuje s nedůvěrou, protože jej vnímá jako to, co lidi rozděluje a vede ke konfliktům a válkám.

Mimetická teorie je samotným autorem označována *teorií mezilidských vztahů* a má původ ve zmiňované zkušenosti konverze a v díle vybraných evropských romanopisců, kteří se zabývali zkoumáním mimetické povahy „touhy“. Girard tvrdí, že lidská touha má mimetickou povahu, že se lidé jeden od druhého učí tomu, po čem mají toužit jinak řečeno, napodobují

jeden druhého. Výsledkem může být rivalita i otevřený konflikt. Mimeze podle Girarda lidi spojuje i rozděluje, Girardova teorie tvrdí, že člověk „touží podle druhého“.

Girardem popisovaný „mechanismus obětního beránka“ hraje velkou roli v procesu utváření a udržování sociální struktury. Je to společenský proces, při kterém dojde vystupňováním mimetické touhy až k destabilizaci kulturního řádu. Důsledkem toho může být společenská krize, jež může být odstraněna přesměrováním agrese „všech proti jednomu“. Girard nachází propojení mezi mimetickou touhou a mechanismem vytváření oběti, které je základem teorie náboženství a zrodu lidské společnosti.

Autor mimetické teorie, René Girard, se pokouší vysvětlit mezilidské vztahy ve velkém měřítku neboli vysvětlit vztahy lidských společenství nikoliv jednotlivců. Zajímá se o vyhledávání oběti a o mechanismus, který umožní nespravedlivé obvinění a pronásledování společenské skupiny. Girard se také věnuje zkoumání Bible. Shledává ji jako kritiku a odsouzení mechanismu obětního beránka. Desatero přikázání Girard hodnotí jako způsob, jakým lze omezit konflikt, který je způsoben mimetickou touhou.

1.1.3. Zařazení zvoleného tématu do mimetické teorie kultury

Židé jsou již více než dva tisíce let minoritou, která je vystavena nepřátelství, nenávisti a útokům. Byli nespravedlivě obviňováni, vystaveni pomluvám, lžím a závisti ostatních členů společnosti téměř všude na světě. Stali se obětním beránkem Evropy, a hlavně nacistického Německa v období 2. světové války. Židé byli mnohými lidmi označováni na základě stereotypů jako hloupý, špinavý za podřadný národ bez vlastních kořenů, kterého je potřeba se zbavit. Tyto předsudky byly v evropské společnosti hluboce zakořeněny a cíleně rozdmýchávány vládní propagandou v Německu od roku 1934. Židé byli odvrženi na okraj společnosti, stali se jejím hlavním nepřítelem.

Aktuální situace ve Francii nám ukazuje, že antisemitismus nevyumizel. Konec holocaustu neznamená konec nenávisti vůči Židům. Bohužel jsou i v dnešní době lidé schopni páchat zločiny na ostatních lidech jen proto, že jsou Židé. Jsou schopni ničit židovské hroby, útočit na židovské školy, synagogy, židovská muzea, a dokonce jsou schopni i vraždit. Urážky, hákové kříže a nábožensky motivované slovní i fyzické útoky se ve Francii objevují každým dnem více a více. Francouzská židovská menšina je nejpočetnější v Evropě, členové této minority se však necítí být v této zemi v bezpečí. Židé jsou ohrožováni na ulicích třeba jen

proto, že nosí židovské symboly, jsou ohrožováni ve školách, ale i ve svých domovech. Proto jich velké množství opouští pařížská předměstí, kde dříve žila velká židovská komunita, a stěhují se do jiných částí země. Nový domov si tito lidé hledají i mimo Francii a emigrují do Izraele nebo USA.¹

Možná je čas položit si otázku, zdali se historie může opakovat. Je snad společnost tak málo informovaná o hrůzách 2. světové války? Jsme si tak jisti, že se tyto události nemohou stát znovu? Zavíráme oči před realitou, než abychom se pokusili ji změnit? Chceme se stát svědky toho, že se Židé znovu stanou obětním beránkem evropské země? Proč člověk útočí na člověka a je i v dnešní době schopen zabít kvůli odlišnému vyznání?

Autor mimetické teorie říká, že náboženství může být silou, která lidstvo spojuje, ale také se může stát tím, co nás dělí. To je zřejmé právě v dnešní Francii, kde radikální islamisté útočí na židovské obyvatelstvo a důvodem těchto útoků může být mimo jiné závist, mimetická touha, peníze a také snaha o islamizaci země, a tudíž o vymýcení židovství ale i křesťanství. René Girard ve svém díle zkoumá mezilidské vztahy, vliv náboženství na tyto vztahy, rivalitu, která velmi rychle může přejít do otevřeného konfliktu a války. Girardova mimetická teorie může být totiž vysvětlením toho, jak společnost funguje a co se v ní děje, když se hroučí a upadá do krize. Girard vysvětluje proces, kdy se dav vrhá na svou oběť, která ztělesňuje zlo a dav věří, že je zodpovědná za krizi. Válka všech je nasměrována na jeden cíl, kterým může být zranitelná skupina obyvatel. Proces vytváření obětního beránka podle Girarda umožňuje komunitě, ocitající se v krizi, aby obnovila a uchovala svou rovnováhu² a shledává ho jako prostředek formování společnosti.³

Girard odhaluje řešení nebo návod, jak se vymanit koloběhu násilí a pomsty a jak vytvořit společnost, která je založena na soužití bez soupeření a rivality.⁴ Autor mimetické teorie vidí řešení v dodržování Desatera a v konverzi, jež musí prodělat podle něj celá komunita. Jedním z řešení je i šíření a interpretace evangelia. Antropologické ideje jsou podle Girarda nejlépe

¹ Srov. KOTOUČOVÁ, Ditta. Paříží otřásá vlna antisemitismu, město zaplavily hákové kříže. In: *Idnes.cz* [online]. 13. února 2019 18:28, s. 1 [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/francie-pariz-antisemitismus-rasismus-zide.A190212_135628_zahranicni_dtt

² Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56

³ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 23

⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 90

vyjádřeny v Bibli. Autor shledává jako účinné řešení konfliktů a možnou prevenci, šířit Slovo Boží a díky tomu dospět k ideální společnosti.

2. HISTORICKÝ VÝVOJ

2.1. Židovská menšina v Československu za První republiky

Československá republika, jež vznikla vyhlášením samostatnosti 28. října 1918, je označována jako *republika První* a trvala do roku 1938, kdy byla ukončena postoupením Sudet nacistickému Německu po přijetí Mnichovské dohody a následným pádem vlády. Prezidentem Československé republiky byl zvolen Tomáš Garrigue Masaryk, a to dokonce čtyřikrát. V roce 1935 Masaryk abdikoval ze zdravotních důvodů a jeho nástupcem se stal Edvard Beneš, který získal téměř stoprocentní parlamentní podporu k tomu, aby se stal Masarykovým nástupcem.⁵ Masaryk ve svém abdikacním projevu připomněl důležitou myšlenku, a totiž, že „státy se udržují těmi ideály, ze kterých se zrodily.“⁶ Humanitní ideály prvního československého prezidenta byly vystavěny na pevné základně, kterou pro Masaryka byla demokracie a „vycházely původně z lásky k Bohu a postupně se přeměnily v lásku k člověku, národu a světu.“⁷ Masarykův vliv na chování českých politiků a intelektuálů vůči Židům byl významný. „Zasazoval se o uznání židovské národnosti v československé Ústavě“⁸ a jakýkoliv útok na Židy se stal proviněním proti jeho ideologii. Prezidentova koncepce národa českého byla od začátku vázána na ideu západní demokracie, ve které byl antisemitismus nepřipustný.⁹ Jedním z Masarykových cílů bylo vytvořit stát, poskytující rovnost všem menšinám. Jeho smělé plány se ubíraly k realizaci otevřené multikulturní společnosti.

Židovská minorita měla v období první republiky specifické postavení a rok 1918 se stal pro Židy významným mezníkem. Židé byli považováni za menšinu náboženskou ale také

⁵ Srov. KOSATÍK, Pavel. *Jiný T. G. M.* V Praze: Paseka, 2018. ISBN 978-80-7432-919-7, s. 364-365

⁶ KOSATÍK, Pavel. *Jiný T. G. M.* V Praze: Paseka, 2018. ISBN 978-80-7432-919-7, s. 364

⁷ Tamtéž.

⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938.* 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5, s. 34

⁹ Srov. ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938.* 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5, s. 34-35

národnostní.¹⁰ Při sčítání lidu měli Židé jiná kritéria než ostatní občané Československa. Mohli si totiž zvolit národnost podle svého mateřského jazyka, „a také se mohli hlásit i k židovské národnosti, aniž by museli dokazovat své znalosti hebrejštiny nebo *jidiš*“¹¹. Ostatní občané udávali svou národnost na základě mateřského jazyka. Je také pravdou, že vysoké procento židovské populace bylo bilingvní. Statistika z roku 1921 ukazuje, že Židů na území Československa bylo 354 830 a z tohoto počtu se hlásilo k židovské národnosti 180 504 obyvatel členů židovské minority.¹² Do roku 1930 došlo zhruba k 3,5 % nárůstu Židů hlásících se k židovské národnosti. Z tohoto údaje lze snadno vyčíst, že k židovské národnosti se ve 20. a 30. letech přihlásilo zhruba 55 % Židů v Československu, zbývající počet židovské minority se hlásilo k národnosti československé, německé a maďarské.¹³

Ať už byli Židé v Československu jakékoliv národnosti a mluvili česky, německy nebo jidiš, byli loajálními a věrnými občany republiky, což bylo z velké části způsobeno osobností Tomáše Garrigue Masaryka, která byla jakýmsi garantem demokracie země, ve které Ústava z roku 1920 zaručovala ochranu všech menšin.¹⁴

Židovská minorita celkově tvořila přirozenou součást československého obyvatelstva, a byla součástí spíše střední vrstvy obyvatel. Profesionální zaměření a sociální uspořádání židovského obyvatelstva bylo různorodé. V liberální Československé republice bylo Židům umožněno, aby vykonávali samostatnou živnost (69 %), další skupinou byli úředníci (18 %), a také dělníci (13 %).¹⁵ Významně zastoupené odvětví u židovského obyvatelstva byl roku 1939 obchod a peněžnictví (43 %), ale také řemesla (18 %).¹⁶ Mezi židovským obyvatelstvem bychom našli také lékaře, učitele, vědce, umělce a další. Mohli bychom říci, že vztah židovské minority a

¹⁰ Srov. ČAPKOVÁ, Kateřina. *Židé v První republice* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-prvni-ceskoslovenske-republice/>

¹¹ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5, s. 44

¹² Srov. ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5, s. 52-54

¹³ Tamtéž.

¹⁴ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Židé v První republice* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-prvni-ceskoslovenske-republice/>

¹⁵ Srov. MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK, ed. *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5. - 6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. ISBN 80-86224-10-4.

¹⁶ Srov. MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK, ed. *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5. - 6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. ISBN 80-86224-10-4.

československé majority byl víceméně přátelský, založený na vzájemné toleranci a respektu. Lidé vedle sebe žili v míru a přátelství ať už byli jakékoliv národnosti. Židé byli do majority v Československu velmi dobře integrováni, ale nebyli nuceni úplně splynout s okolím, tedy asimilovat se v původním slova smyslu. Podíleli se na politice, kultuře, vzdělání, i vědě. „Velmi dobré vztahy panovaly také mezi křesťany a Židy, o čemž svědčí i vysoké procento sňatků židovského partnera s křesťanským.“¹⁷

Nebylo by ale dobré si toto období idealizovat, i když dnešní společnost někdy vidí První republiku jako období „zlatého věku“, ve kterém byli všichni lidé šťastni, měli všeho dostatek a vztahy mezi lidmi, mezi minoritou a majoritou byly bez konfliktů a svárů. První republika nebyla ani v nejmenším „rajskou zahradou“ prostou antisemitismu. Bohužel i v tomto období sledujeme protižidovské nálady založené na kulturním antisemitismu, který byl rozdmýcháván denním tiskem (např. Venkov, Večer, Mír a jiné)¹⁸ a také negativním předsudečným stereotypním uvažováním prvorepublikové společnosti. Tyto stereotypy „Žida původce války“ nebo „Žida lichváře“ půjčujícího peníze s vysokým úrokem, byly mezi lidmi rozšířené ve městech i na venkově.¹⁹ Závist, touha po majetku i po pomstě, zoufalství, beznaděj, byly velmi častým důvodem radikálních změn mezilidských vztahů a Židé se stali snadným terčem útoků jen proto, že se výrazně odlišovali od ostatních obyvatel např. stylem odívání či účesem nebo typickými vousy.

Židé byli zdatnými obchodníky dávno před První republikou. Vynikali v mnoha oborech. Byli úspěšní lékaři, vědci, právníci, bankéři, a také půjčovali peníze na úrok. Svými schopnostmi, bohatstvím a výlučným postavením probouzeli bohužel závist i pohoršení u ostatních obyvatel, kteří úspěchy Židů nesdíleli a ani jim je nepřáli. Díky svému majetku, vzdělání i postavení byli mnozí Židé elitou společnosti, což u ostatních v dobách dostatku a míru vyvolávalo úctu, ta se však snadno obrátila v nenávist a pohrdání v období krize a instability.

¹⁷ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Židé V První Československé republice* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-prvni-ceskoslovenske-republice/>

¹⁸ Srov. ZAHRADNÍKOVÁ, Marie a Blanka SOUKUPOVÁ. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*. V Praze: Židovské muzeum, 2003. ISBN 80-856-0872-3, s. 25

¹⁹ Srov. Redakce. *Obviňování Židů z lichváření* [online]. In: holocaust.cz. 26. 09. 2011 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/antisemitismus-po-druhe-svetove-valce/tradicni-protizidovske-predsudky-v-soucasnosti/obvinovani-zidu-z-lichvareni/>

Právě toto období nastalo v Československu v první polovině 30. let.²⁰ První republika byla citelně ovlivněna celosvětovou hospodářskou krizí, která se projevila velkou nezaměstnaností. Příkladem může být území severních Čech, kde v roce 1930 klesl počet pracovních míst z dubna na květen o 16 %.²¹ Celkově na území Československa „bylo v roce 1929 zhruba 42 000 nezaměstnaných a za dva roky stoupl jejich počet na 291 000.“²² Lidé strádali a neměli jídlo ani pro své děti, které často trpěli hladem a podvýživou. V takové situaci byly majetkové poměry Židů, kteří nesdíleli bídu ostatních, velmi provokující. Lidská závist, touha po majetku a úspěchu druhých, začala eskalovat. Napětí mezi majoritou a židovským obyvatelstvem se stupňovalo díky hospodářskému propadu, bídě, zhoršujícím se životním podmínkám. Vliv na náladu ve společnosti měla také nepřilíš vysoká míra vzdělanosti obyvatel.

Hospodářská krize nebyla ovšem jediným důvodem radikální změny vztahů mezi československým a židovským obyvatelstvem. Napětí začalo vzrůstat také díky silícímu nacionalismu, který rozdmýchával konflikty mezi českým a německým obyvatelstvem žijícím na území Československa. Židé se ocitli v samém ohnisku těchto sporů. Nebyli totiž vnímáni jako Češi, bohužel ani jako Němci, nýbrž jako „divní Němci“, kteří nikam nezapadají a nepatří. Většina Židů žijících ve velkých městech (Praha, Brno) mluvila německy, což ale neznamenal, že se jako Němci identifikovali. Společnost ale na základě stereotypu (německy mluvící Žid je Němec) začala židovskou menšinu označovat jako nebezpečnou, neshášenlivou a hodnou vyloučení ze „svého“ území. „Češi Židům vyčítali, že dost nepodporují českou věc,²³ že upřednostňují němčinu spjatou s německou kulturou a celkově s němečtím. Vyčítali Židům, že se „distančují od českého národa“²⁴ a nejsou dost loajální. Tento postoj rozšiřovaly i tiskoviny jako byly Národní listy, ve kterých bychom se dočetli, že „válka ukázala zbabělost a nečeskost naprosté většiny Židů v Čechách.“²⁵ Židé byli

²⁰ Srov. PÁNEK, Tomáš. *Velká hospodářská krize v první polovině třicátých let* [online]. In: 8. 4. 2020 [cit. 2021-02-17]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/cesi-v-ohrozeni-takhle-vysilal-rozhlas-v-dobach-krize-8176791/1>

²¹ Srov. PÁNEK, Tomáš. *Velká hospodářská krize v první polovině třicátých let* [online]. In: 8. 4. 2020 [cit. 2021-02-17]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/cesi-v-ohrozeni-takhle-vysilal-rozhlas-v-dobach-krize-8176791/1>

²² PÁNEK, Tomáš. *Velká hospodářská krize v první polovině třicátých let* [online]. In: 8. 4. 2020 [cit. 2021-02-17] Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/cesi-v-ohrozeni-takhle-vysilal-rozhlas-v-dobach-krize-8176791/1>

²³ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s. 46

²⁴ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s. 64

²⁵ Tamtéž, s. 65

označování jako „cizinci mezi námi“.²⁶ Český nacionalismus byl velmi rychle a snadno propojen s antisemitismem. Češi nerozlišovali nenáviděné Němce od Židů. Drancovali jejich obchody, ničili synagogy, židovské obecní úřady a spolky, napadali židovské obyvatelstvo. V listopadu roku 1920 v Praze dav zabral v rámci protiněmeckých demonstrací Stavovské divadlo a Německé kasino.²⁷ „Demonstranti zdemolovali část archivu obce, zničili několik svitků Tóry a vykřikovali urážlivá a nenávisťná hesla.“²⁸ „Každého Němce či Žida pověste na nejbližší lampu!“²⁹ Takové výkřiky plné zloby, nenávisti, touhy zbavit se Židů i Němců se ozývaly ulicemi města Prahy, ale třeba i v Klatovech, Kolíně, Kutné hoře a jiných československých městech. Němci a spolu s nimi i Židé se obratem stali občané druhé kategorie. Byli deklasováni a jejich elitní postavení ve společnosti bylo v troskách a spolu s ním i životy rodin, do té doby uznávaných a respektovaných. Ze dne na den se Židé stali bez ohledu na své vyznání, národnost, jazyk, postavení i majetek menšinou, kterou je nutné odsunout na okraj společnosti a vyřadit ji postupně ze života majority. Židé se dostali pod drobnohled majoritní společnosti a tlak ze strany většiny se postupně zvyšoval a rostl. Válka obyvatel Československa proti všem, kteří byli označeni jako cizí, vznikem samostatného státu započala a postupně se zaměřila na jeden cíl. Tím se stali Židé.

Kulturní řád byl vlivem hospodářské krize a rostoucího nacionalismu destabilizován, mimetická touha eskalovala. Majoritní společnost cítila ohrožení a strach z další války a úplné destrukce sociální struktury. Bylo nutné udržet komunitu jednotnou, to bylo možné jedině poukázáním na společného vnitřního nepřítele. Tento byl pak klasifikován jako důvod všeho zla a krize, ve které se společnost ocitla. „Vnitřního nepřítele lze snadno opatřit procesem vytvoření obětního beránka.“³⁰ „Mechanismus vyhledávání obětního beránka vede k tomu, že všechny negativní jevy vyskytující se v danou chvíli ve společnosti jsou dány za vinu oběti.“³¹ Ta je nepravdivě obviněna, následně pronásledována a obvykle se jí stává zranitelná osoba či skupina na okraji společnosti, např. cizinec nebo člověk, který není začleněn do

²⁶ Tamtéž, s. 65

²⁷ Srov. ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5, s. 138

²⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5, s. 138

²⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5, s. 138

³⁰ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45

³¹ Tamtéž, s. 56

společnosti, něčím se odlišuje, vyčnívá a tím také společnost provokuje.³² Tímto procesem pak dochází k vyřešení mimetické krize, jednota lidu je nalezením společného nepřítele udržena, což komunitě přináší mír a harmonii, kterou tolik potřebuje v době krize. „Proces vytváření obětního beránka je prostředkem, který slouží k zavádění řádu, formování vlastní identity a jejich udržení v době, kdy jsou nejvíce ohroženy.“³³ Můžeme s jistotou říci, že kulturní a společenský řád byl v období celosvětové hospodářské krize, která se silně podepsala na stavu prvorepublikové společnosti, silně ohrožen. Rivalita a nenávist vůči židovské menšině gradovala a eskalovala navzdory liberálním myšlenkám Masaryka a jeho ideálům, které zřejmě nebylo možné úplně naplnit.

Celkově tedy nebyl život o období První republiky snadný. Je také pravdou, že část lidí v období první republiky, nežila příkladným životem. Mnozí, z důvodu zoufalé životní situace, propadli alkoholu nebo hře v karty. Jiní udržovali nemanželské vztahy a žili nad své poměry. Někteří lidé nebyli schopni udržet si svůj životní standard, a tak se obrátili na Žida a půjčili si od něho peníze. Žid mu je půjčil (a rozhodně to nebylo z potřeby udělat dobrý skutek), tento dluh však nebyl dlužník schopen splatit. Vznikl konflikt, který často vrcholil exekucí majetku a jeho následným zničením dlužníkem, který se domníval, že ze začarovaného kruhu není jiného úniku. „Žid lichvář“ se stal cílem útoků ze strany dlužníka a jeho okolí. Ten z touhy po odplatě rozšiřoval nenávist a své zoufalství mezi svými blízkými přáteli, sousedy a v kruhu rodiny. Lidé tak přestali vnímat toho, kdo jim půjčil peníze, prodal pálenku, cigarety či jiné zboží na dluh jako úctyhodného člověka, který pomohl. Nyní byl klasifikován jako zloděj, lakomec a lichvář, protože chtěl své peníze s úrokem zpět. Způsobů, jak se vypořádat s takovým nepohodlným Židem, který provokuje svým vzhledem, bohatstvím, bylo mnoho. Rozbít mu obchod, ničit majetek, pomlouvat, vyhrožovat násilím dotyčnému či jeho rodině, nebo ho skutečně fyzicky napadnout či vyloučit na okraj společnosti. Takto drasticky se proměnilo mnoho přátelských vztahů, které ale stály na velmi vratkých základech a jejich „destrukce byla vyvolána mimetickou touhou.“³⁴ Konflikty byly také způsobeny postupnou

³² Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56

³³ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 54

³⁴ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 50

destrukcí sociální stratifikace.³⁵ „Hierarchické bariéry ve společnosti totiž doposud bránily šíření mimetických nepokojů.“³⁶ Žid byl elitou a najednou se z něho stal vyděděnec, naprostá spodina společnosti, postrádající svůj vliv a postavení. Členové majority měli také své postavení a třeba i vysoké funkce, které jim v dobách blahobytu zajišťovaly dobrou majetkovou situaci. To vše se hospodářskou krizí měnilo. Pokud je ve společnosti narušeno její hierarchické uspořádání, konflikt snadno vznikne a rychle se rozpoutá ve válku. Pokud násilí, rivalita, konflikty a války trvají příliš dlouho, pak zneprátelené strany přestávají vidět v soupeři člověka.³⁷ Rival je demonizován, stává se něčím „zvířecím“ či „podlidským“.³⁸ Je ze společnosti izolován a vyloučen.

Historie je plná těchto zoufalých příběhů lidí, v nichž můžeme pozorovat stupňování rivality v eskalaci bídy a hospodářského propadu. Období První republiky není výjimkou. Právě v této etapě československých dějin docházelo k narušení mezilidských vztahů, které často gradovalo v jejich destrukci, což spustilo vlnu protižidovských nálad a antisemitismu v období, které bylo započato Mnichovskou dohodou.

2.2. Mnichovská dohoda jako bod zlomu

Československo, kouzelný kraj umělců, výrazných politických osobností, panovníků, revolucionářů, vojevůdců, rodiště mnohých vynálezců, je přirozenou křižovatkou mezi Západem a Východem a dějištěm dlouhého zápolení Čechů a Němců.³⁹ Tento malý stát v srdci Evropy se bohužel stal středem zájmu Adolfa Hitlera, jehož politické kroky po získání moci v Německu po roce 1934 vedly k ovládnutí Evropy. Jeho prvním cílem na této cestě bylo ovládnutí Československa. Hitlerovým hlavním cílem bylo vyvolat válku a každý prostředek k dosažení tohoto cíle mu byl dobrý. Vládnoucí nacistické elity Německa potřebovaly k proměně zla v koncentrovanou podobu násilí a válečných konfliktů přesvědčit miliony německých občanů. Bylo třeba, aby Němci akceptovali Hitlerův plán „očistění Německa“,

³⁵ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 50

³⁶ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 50

³⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 48

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Srov. ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5, s. 13

následně celé Evropy a také ho byli ochotni ho realizovat. Na tom závisel úspěch Hitlerových militantních plánů. Všechny Hitlerovy snahy, ať už to byly teorie o „rozšiřování životního prostoru pro nadřazenou nordickou rasu,“⁴⁰ zuřivý antisemitismus, nacistická propaganda plná velikášského pangermanismu, to vše sloužilo jen jedinému cíli – budoucí válce.⁴¹ Propagandistická rétorika nacistů obsahovala populistická hesla o novém světovém řádu, čisté árijské rase, kterou je nutné povznést k bohatství a slávě. Hitler věděl dobře, že má – li jeho vize o novém Německu, coby vládci Evropy uspět, bez války to nepůjde. On i jeho spolupracovníci byli velmi obratnými manipulátory mas. Každé politické shromáždění dokázali proměnit v působivé divadlo. Sám Hitler byl skvělým řečníkem. Podporu posluchačů získával svým dramatickým přednesem a herectvím.⁴² Zmanipulovat Německo, které po porážce v 1. světové válce upadlo do sociální a ekonomické krize, zas až tak obtížné nebylo. Právě Německo totiž bylo do roku 1914 hnacím motorem Evropy a evropského průmyslu. Německý národ byl hrdý na své spisovatele, skladatele, umělce. Porážka v první světové válce byla pro Německo ponížením. Lidé jako Hitler byli touto porážkou mimořádně zasaženi a vinu za oslabování německé síly přičítali komunistům, Židům ale i ostatním menšinám⁴³. Hitler se snažil německé obyvatelstvo přesvědčit, že si Židé uzurpují ekonomickou i politickou moc v Německu a v Evropě. A to se mu podařilo. Vliv židovské menšiny, která ve 30. letech čítala v Německu necelé 1 %⁴⁴, nebyl schopen přehlušit silnou antisemitskou propagandu. Německý národ se touto propagandou nechal snadno zmanipulovat. V roce 1933 nacisté vyhlásili celoněmecký bojkot židovských obchodů a podniků. Studenti vysokých škol pálili na dvorech univerzit knihy židovských autorů, aby osobnosti jako Albert Einstein nebo Sigmund Freud byli odsouzeny k zapomnění. Židovským lékařům bylo zákonem zakázáno praktikovat medicínu. Norimberské zákony z roku 1935 omezily občanská práva Židů a na židovství bylo

⁴⁰ LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 45.

⁴¹ Srov. LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 45

⁴² Srov. BARTEL, Judith Sandeen. *Holocaust: ztracená slova*. [Pardubice]: Mayday, c2006. ISBN 80-869-8605-5, s. 12-13.

⁴³ Srov. BARTEL, Judith Sandeen. *Holocaust: ztracená slova*. [Pardubice]: Mayday, c2006. ISBN 80-869-8605-5, s. 8-9.

⁴⁴ Srov. Redakce. *Pronásledování německých Židů po převzetí moci nacisty* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-03-03]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pronasledovani-nemeckych-zidu-po-prevzeti-moci-nacisty/>

pohlíženo jako na rasu. Podle těchto zákonů nebylo možné se židovské rasy zříct, takže konvertující Židé včetně řeholnic a kněží, byli stále považováni za Židy.⁴⁵

Nejvíce se svou brutalitou do historie Německa zapsala tzv. Křišťálová noc. Násilný akt, který byl spáchán na německých Židech 9. a 10. listopadu 1938⁴⁶. 7500 židovských domů a obchodů a 267 synagog bylo zapáleno.⁴⁷ Více než 30 tisíc Židů bylo odvečeno do koncentračních táborů a více než 100 Židů bylo zavražděno.⁴⁸ Křišťálová noc se stala průlomem v obludném bezpráví, kterého se dopustila německá majorita na Židech v Německu a v Sudetech. Pamětníci popisují tuto noc jako nejhorší v životě. V několika hodinách byli zavražděni jejich rodiče, příbuzní. Byly zdemolovány jejich domovy, popsány nechutnými nenávistnými hesly, zabrán nebo zničen veškerý majetek, peníze i vkladní knížky.⁴⁹ Neměli nic a neměli kam jít. Děti často zůstaly bez rodičů. Tito lidé byli v zoufalé a bezvýchodné situaci. „Německý národ Křišťálovou nocí promarnil svou šanci bojkotovat kruté násilí vůči Židům.“⁵⁰ Nebyla žádná politická síla, která by se postavila proti židovské genocidě. Noviny celého světa podávaly podrobné informace o tomto hrůzném činu potlačujícím lidská práva, ale žádné významné protesty se neuskutečnily. Státy sdružené ve Společnosti národů vyjádřily své rozhořčení nad německým přístupem k Židům, ale odmítly uvolnit svou imigrační politiku tak, aby Židé mohli opustit Německo. To byl jasný signál pro Hitlera. Díky tomu věděl, že tyto země nebudou schopné ani ochotné zasáhnout do jeho plánu „vyčistit Německo.“ Nikdo nezakročil proti porušování mírových smluv uzavřených po 1. světové válce (obnovení armády, „anšlus“ Rakouska). Mnichovská dohoda byla vyústěním Hitlerových kroků, které vedly ke zničení Československa a následnému obsazení Evropy.

Mnichovská dohoda (nazývaná též „mnichovskou zradou“) byla dojednána 28. září 1938 představiteli čtyř evropských zemí a to B. Mussolinim (Itálie), A. Hitlerem (Německo), E.

⁴⁵ Srov. BARTEL, Judith Sandeen. *Holocaust: ztracená slova*. [Pardubice]: Mayday, c2006. ISBN 80-869-8605-5, s. 17

⁴⁶ Srov. BARTEL, Judith Sandeen. *Holocaust: ztracená slova*. [Pardubice]: Mayday, c2006. ISBN 80-869-8605-5, s. 18.

⁴⁷ Srov. BARTEL, Judith Sandeen. *Holocaust: ztracená slova*. [Pardubice]: Mayday, c2006. ISBN 80-869-8605-5, s. 18.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Srov. Redakce. *Vzpomínka paní Ely Weissbergerové na Křišťálovou noc v Lomu u Mostu* [online]. In: 21. 8. 2011 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/vzpominky/vzpominky-na-kristalovou-noc/vzpominka-pani-ely-weissbergerove-na-kristalovou-noc-v-lomu-u-mostu/>

⁵⁰ LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 187

Daladierem (Francie) a N. Chamberlainem (Velká Británie) v Bavorském Mnichově.⁵¹ Zástupci těchto čtyř zemí se bez účasti Československa dohodli na postoupení pohraničních území tzv. *Sudet* Německu. Republika byla oslabena, okleštěna o tato pohraniční území a vnitřně rozpolcena.⁵² Důsledkem této dohody byla ztráta značné části průmyslu, výrazné hospodářské oslabení, ztráta obranyschopnosti republiky, odliv obyvatel do vnitrozemí, pád vlády a frustrování lidí připravení bránit svoji zem. Československo, rozprostírající se před „Mnichovem“ na 140 098 km², přišlo o téměř 30 % území.⁵³ Ztráta obyvatel byla značná. 33,12 % obyvatelstva⁵⁴ bylo nuceno opustit svůj domov. Mnichovská dohoda nebyla jenom československou státní porážkou a zradou spojeneckého svazku Francie vůči Československu. Stala se „koncem československé demokracie, kterou o deset let později vystřídala totalitní vláda komunistů.“⁵⁵ Masarykova i Benešova idea jednotného československého státu byla zničena. Dosavadní systém převládajících ideových a morálních hodnot obyvatel byl zpochybněn. Morálka lidí upadala. Společnost se ocitla v hluboké krizi, její obrovské zklamání a pocit nejistoty vedl k opouštění demokratických a liberálních prvorepublikových hodnot. Lidé byli zrazeni, plní zloby, bezpráví a beznaděje.

Majoritní postoje vůči Židům byly stále více podmiňovány politickým děním. Změny ve společnosti nabraly závratné tempo. Ze dne na den se měnily vztahy mezi lidmi. Na povrch vyplouvala touha tyranizovat slabé a bezmocné, doposud skrytá uvnitř lidských bytostí. Nepřátelství, nenávisť a loupeže byly každodenní realitou. Židé byli pro svou odlišnost trnem v oku společnosti. Do popředí vystupovaly vnější znaky Židů připisované majoritou, související s kulturou, židovskými tradicemi, zvyky, rituály a náboženstvím. Majorita tyto znaky intenzivně vnímala a vlivem stereotypů hodnotila Židy jako líné a ziskuchtivé. Dynamika mechanismu obětí byla řízena a vedena těmito výraznými preferenčními znaky, kterými se někteří Židé odlišovali. Jako příklad můžeme uvést *Šabat*. Židé pátečním západem Slunce přestávají pracovat. Sobota je pro ně (podle zákonů Tóry) časem modliteb a

⁵¹ Srov. ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5, s. 102-103.

⁵² Srov. POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 9

⁵³ Srov. POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 12

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 57

odpočinku. Tyto židovské zákony ale majorita většinou neznala. Majoritní společnost prostě musela v sobotu pracovat. Proč většina Židů v sobotu nepracuje? Jak dokázali nashromáždit svůj majetek, když pracují méně než my? Tyto otázky si kladlo mnoho lidí. Odpověď byla jasná. Židé jsou lháři, zloději a lichváři. Mohou za krizi a utrpení československé společnosti. Nejsou její součástí, jsou jiní, cizí. Majoritní společnost zvyšovala vůči Židům svůj tlak. Napětí rostlo a jeden konflikt střídal druhý. Krize zesilovala a zhoršovala se. Agresivita eskalovala do nevídaných rozměrů a byla nasměrována na jediný cíl.⁵⁶ Židé se postupně stali symbolem zla, nositeli neštěstí československého národa, viníkem jejího utrpení. Někteří lidé je slovně napadali, jiní jim ničili majetek. Zhoršující se politickou a hospodářskou situací se tyto útoky stupňovaly a nenávist vůči Židům eskalovala.

V počáteční fázi byla nenávist obrácena především proti Židovským uprchlíkům z Německa a Československého pohraničí. Sudety, hornaté a geograficky nesourodé území se silným strategickým a vojenským významem, byly postiženy nejvíce. Byli zde pronásledováni Češi, Židé, odpůrci nacismu a komunisté. Od léta 1938 byli Židé vystaveni masovým útokům a násilnostem. Židovská menšina v Sudetech cítila bezprostřední fyzické, morální i ekonomické ohrožení.⁵⁷ Židy z pohraničí postihl tragický osud. Většina z nich se hlásila k německé národnosti a díky rostoucímu nacionalismu nenašli židovští uprchlíci ve vnitrozemí útočiště. „K 1. 9. 1938 ze Sudet uprchlo 170 – 180 000 lidí, z toho 141 037 Čechů, 18 673 Židů a 10 037 Sudetských Němců.“⁵⁸ Většina z nich odešla z politických, kulturních, ekonomických důvodů. Strach před Hitlerem a zavlečením do koncentračních táborů je vyhnal z jejich domovů. Uprchlíci přicházeli z pohraničních oblastí do československého vnitrozemí již během sudetské krize v květnu. Druhá polovina září přinesla další zesílenou vlnu. Křišťálová noc vyvolala začátkem listopadu další příliv židovských uprchlíků do vnitrozemí. Po tomto židovském pogromu se změnil přístup československých úřadů k židovským uprchlíkům. Ti byli násilím vyháněni na demarkační čáru nebo vraceni a Německé orgány je nepřijímaly zpět. Skupiny Židů putovaly mezi českými a německými pohraničníky bez naděje na nalezení

⁵⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56-57

⁵⁷ Srov. MÍŠKOVÁ, Alena. *Židé v Sudetech: Od Schörnera ke genocidě* [online]. In: 7. 8. 2011 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1998/brezen-13/zide-v-sudetech/>

⁵⁸ POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 11

domova. Dlouhé řady lidí podél silnic, táhnoucí vozy se zbytky svého majetku, ztělesňovaly zoufalství, ponížení a frustraci. Tito lidé nebyli nikde vítáni. Neměli kam jít. Byli vystaveni ponížení, násilí a opovržení. Vztahy mezi lidmi byly na bodu mrazu. Konflikty mezi majoritou a Židy nabíraly obrovských rozměrů. Židé se báli Čechů a Češi se báli Židů. Majoritní společnost stále více ztrácela schopnost vidět v Židech lidské bytosti. Viděli jen jejich kaftany, široké klobouky, pejzy a dlouhé vlasy, které vyvolávaly odpor. Někteří lidé se ortodoxních Židů z venkovských oblastí štítili. Majetek, postavení, moc a peníze Židů z intelektuálních městských kruhů vyvolávaly závist. Části obyvatel vadily synagogy, pálily jejich knihy. Mnozí nechápali modlitby, při kterých se Židé podivně pohupovali. Pozornost majority byla nasměrována jen na vnější znaky Židů. Lidé místo svých dřívějších přátel a sousedů viděli jen Žida jakožto „původce krize“. Dříve rozptýlená agrese společnosti se přenesla jedním směrem-na Židy nositele zla. Mimetická touha, hospodářská krize a nacionalismus rozdělily společnost. Židé byli pro majoritu horší než Němci, byli hromosvodem jejich nenávisti, cílem útoků a destrukce.

Situace dospěla tak daleko, že se Žid v Praze za bílého dne bál někoho potkat či požádat o pomoc. Žid s vyraženými zuby, oblečený do cárů, trpící hladem, se bál i usnout. Strach, že ho najde strážník a pošle zpět, byl silnější než hlad a spánek.⁵⁹ Kam může jít vysílený člověk bez domova a bez peněz? Na koho se má obrátit? Vždyť jedině, co má, je strach. Všudypřítomný strach z lidí, kteří možná ještě včera byli sousedy nebo přáteli. Ti stejní lidé se stali hrozbou. Některé projevy obecného mínění mohly připomínat postupné přesměrování lidského společenství v nelišný dav, který postupně ztrácí zábrany. Dav, který házel kamením, ničil domovy a životy, lynčoval a zabíjel. Masa lidí plná vášní a touhy po pomstě pronásledovala slabé a bezmocné, lidi na okraji společnosti – Židy. Ti byli obětí, „na kterou byla přenesena agresivita jejich pronásledovatelů“⁶⁰. Byli „ztělesněním krize a obětním beránkem.“⁶¹ Mimetická krize vyvolaná mimetickou touhou eskalovala.

⁵⁹ Srov. JESENSKÁ, Milena, *Přítomnost: nezávislý týdeník*. Praha, In: 27. 07. 1938, 15 (30), s. 477. ISSN 1805-2924. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:95ee0640-da1a-11e9-84ef-005056827e51>

⁶⁰ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 59.

⁶¹ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 60.

V nadcházejícím období tzv. Druhé republiky nebyla protižidovská atmosféra namířena pouze proti židovským uprchlíkům z pohraničí.⁶² Nepřátelství a nenávisť majoritní společnosti byla upřena proti všem Židům. Nová vláda Druhé republiky začala připravovat osnovy protižidovských zákonů. Antisemitismus se během několika týdnů stal legitimním fenoménem. „Židé byli omezováni ve výkonu povolání a propouštění ze státní správy,“⁶³ vyloučení z lékařských a advokátních organizací. Státní zaměstnanci židovského původu byli propouštěni a průmyslový okruh viděl v židovském majetku snadnou kořist.⁶⁴ Antisemitismus prostupoval celou majoritní společností, která měla být po vzoru Německa zbavena cizího elementu. Československo se mělo stát harmonickou zemí bez Židů, pomyslným zrcadlem Německa. Otázkou zůstává, jestli může z krize obludných rozměrů povstat harmonická společnost. Nebude „zcela zachvácená šílenstvím sebedestrukce?“⁶⁵ Řešení mimetické krize vyplývá z vlastní dynamiky společnosti a jejich proměn. Žádná společnost nemůže dlouhodobě fungovat v intenzivním napětí. Zákonitě musí přijít uvolnění tlaku a změna pravidel fungování společnosti. Pak je možná i změna struktury a hierarchie. Ne vždy ale přináší svobodu a liberálně demokratické ideály. Přijde autoritářský režim a peklo jen změní svou tvář.

2.3. Druhá republika

Druhá republika bylo krátké, mimořádně důležité období v československých dějinách. Označuje etapu 167 dní mezi podpisem mnichovské dohody a okupací (15. března 1939).⁶⁶ Druhá republika představuje jediný krajně pravicový režim v moderních českých dějinách. Tento režim nastolila česká radikálně konzervativní pravice a čeští fašisté získali podíl na

⁶² Srov. POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 47-48

⁶³ POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 52.

⁶⁴ Srov. Redakce. *Antisemitismus za druhé republiky* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-28]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/antisemitismus-za-druhe-republiky/>

⁶⁵ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 55

⁶⁶ Srov. POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 7

moci.⁶⁷ Druharepublikový režim byl budovatelský, antiliberální a rychle se měnil v autoritářský. Abdikace Edvarda Beneše (5. 10. 1939) byla počátkem změn na politické scéně v Československu. Nejdříve byly rozpuštěny všechny politické strany. Následně byly sjednoceny ve Stranu národní jednoty, která se stala 18. 11. 1938 jedinou vládnoucí stranou.⁶⁸ Hlavním úkolem SNJ bylo hájit zájmy národa a proměnit zmrzačenou republiku ve fungující národní stát. Jeho součástí měli být pouze Češi, Slováci a Podkarpatsští Rusíni.⁶⁹ Novým prezidentem byl 30. 11. 1938 jmenován právník a politik Emil Hácha.⁷⁰ Dne 1. 12. 1938 byla jmenována vláda Druhé republiky, jejím předsedou se stal Rudolf Beran.⁷¹ SNJ chtěla uchopit a koncentrovat moc v praktické politice a podílet se na ni v co největší míře. Veškerá výkonná moc státu měla přejít do rukou vlády a prezidenta. Dne 15. 12. 1938 Národní shromáždění schválilo Zmocňovací zákon, který zlikvidoval dosavadní ústavní systém.⁷² Parlament byl zbaven své legislativní a kontrolní funkce. Vláda mohla vydávat a měnit ústavní zákony. To se stalo absolutním koncem liberální demokracie v Československu. Republika se změnila v autoritativní nacionalistický stát. Zemí, která nepřijímá jinakost, ať po stránce hodnotové, kulturní či etnické. V institucích začaly probíhat politické čistky proti benešovcům, demokratům, liberálům a emigrantům. 27. 1. 1939 Beranova vláda rozhodla, že Židé budou odstraněni ze státní služby.⁷³ Vyšlo vládní nařízení, které rušilo platnost pobytu emigrantů. Heslo „Počeštíme Čechy!“ bylo zaměřeno proti Němcům a Židům.⁷⁴ Antisemitský diskurz společnosti se stal veřejným a legitimním fenoménem.

Antisemitismus se objevoval v politických projevech a v zájmových uskupeních. Veřejně sdělovací prostředky šířily protižidovskou propagandu. Agrární deník Venkov otiskl 12. 10. 1938 antisemitský článek, ve který obviňoval židovské uprchlíky z pohraničí ze šíření pomluv

⁶⁷ Srov. POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 21

⁶⁸ Srov. POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 30-32

⁶⁹ Tamtéž, s. 18.

⁷⁰ Tamtéž, s. 27.

⁷¹ Tamtéž, s. 29.

⁷² Tamtéž, s. 29.

⁷³ Srov. POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 33

⁷⁴ POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 32

a poplašných zpráv.⁷⁵ Autor článku veřejně označuje „Židy prolhanými, nevítanými parazity a nabádá společnost, aby zjistila jména těchto „flastenců“, kteří si neváží shovívavosti národa a hlásila je úřadům.“⁷⁶ Veřejné útoky na židovskou minoritu byly častým jevem. Židé byli označováni jako cizí, nepohodlný živel, který do Československa nepatří. Byli nazýváni zvláštním národem, který sice „mluví některým slovanským jazykem, ale není národním příslušníkem.“⁷⁷ Jako příklad antisemitských útoků můžeme uvést veřejné projevy organizace Mladá národní jednota. Tato skupina mladých lidí ustanovená v listopadu 1938 v rámci Strany národní jednoty, veřejně ventilovala nacionalistické a antisemitské názory. Propagovala „zákaz přistěhovalectví jinonárodních živilů a přezkoumání všech státních občanství nabytých od roku 1914.“⁷⁸

Výše zmíněné vládní a politické kroky se negativně podepsaly na celkové atmosféře ve společnosti. „Protižidovská opatření ve vzdělávacích, kulturních, lékařských i právních institucích nabývala svou platnost.“⁷⁹ Židé mizeli z veřejných míst. „Začali být omezováni ve výkonu povolání, byli propouštěni ze státní správy.“⁸⁰ Antisemitská vlna majoritní společnosti silně zasáhla městské intelektuální kruhy. Lékaři, právníci, učitelé, bankéři a obchodníci židovského původu postupně ztráceli společenské postavení a vliv. Někteří Židé přišli o zaměstnání, majetek, jiní ztratili přátele. Dne 9. 11. 1938 vláda vydala nařízení o omezení Židů v advokacii. Čeští advokáti, notáři a inženýři 14. 11. 1938 sepsali a podepsali memorandum. V dokumentu požadovali, aby byli Židé vyloučeni ze zmíněných profesí. Mnozí Čeští právníci a lékaři přebírali klientelu svých židovských kolegů. Někteří upozorňovali příslušné úřady na Židy vykonávající advokátní či lékařskou profesi. Jiní na ně podávali opakované stížnosti. Na základě právního řádu se zbavovali svých rivalů. Bez výčitek svědomí

⁷⁵ Srov. Venkov: *orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 12. 10.1938, **33**(240). Sv. 240 s. 3. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:12e38fc0-5971-11e8-afe6-005056825209>

⁷⁶ Venkov: *orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 12. 10.1938, **33**(240). Sv. 240 s. 3. ISSN 1805-0905. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:12e38fc0-5971-11e8-afe6-005056825209>

⁷⁷ JAROŠ, Tomáš. *Strana národní jednoty ve druhé republice (1938-1939)* [online]. In: 11. 1. 2011 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://www.e-polis.cz/clanek/strana-narodni-jednoty-ve-druhe-republice-1938-1939.html>

⁷⁸ JAROŠ, Tomáš. *Strana národní jednoty ve druhé republice (1938-1939)* [online]. In: 11. 1. 2011 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://www.e-polis.cz/clanek/strana-narodni-jednoty-ve-druhe-republice-1938>

⁷⁹ POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 78

⁸⁰ Redakce. *Antisemitismus za druhé republiky* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/antisemitismus-za-druhe-republiky/>

přihlíželi destrukci životů svých bývalých kolegů. Často této destrukci sami napomáhali. Touha po zisku a závist vyvolávající rivalitu způsobila rozvrat intelektuálních kruhů. Židé museli dokazovat národní spolehlivost. Byli poniženi a zrazeni. Elita společnosti se měnila v občany druhé kategorie. Mechanismus vyhledávání obětního beránka se dostal do stadia identifikace a určení obětního beránka.⁸¹ Pozornost některých členů majority byla upřena na „status Žida“ jako takový. Jeho identita vázaná na „rasu“ se stala klíčovým hodnotícím prvkem. Žid přestával být vnímán jako člověk. Získal „nálepku“ nepřítele národa, cizáka a parazita. Někteří členové židovské minority byli cíleně vyhledáváni a udáváni. Mnozí byli fakticky vylučováni ze zaměstnání, z kulturního a společenského života, ze spolků a organizací. Nacionalismus majority, podporovaný vládou a tiskem nabíral na síle. Rychlé a intenzivní změny probíhaly v sociální sféře, institucích i v politice. Jedním z důvodů těchto změn byl strach vládních představitelů z Říše a jejich servilní podlézavost vůči Hitlerovi. Vládní činitelé se domnívali, že „přátelské vztahy“ s Německem zaručí samostatnost republiky. Očekávali, že když bude omezen vliv a počet Židů v republice, Hitler zůstane za hranicemi státu. „Pomnichovské“ Československo se působením všech popsaných událostí v období Druhé republiky radikálně změnilo. Stalo se zemí odmítající jinakost. Strukturálně kodifikované vylučování Židů se opíralo o právní řád. Stát, který doposud přijímal migranty z různých konců světa, začal obrovské množství uprchlíků židovského původu produkovat.

Evropský migrační systém byl v krizi už v mnichovském období. Státy nechtěly přijímat uprchlíky z Rakouska, Sudet ani z Německa. Zmenšené Československo na tom nebylo jinak. Úřady se snažily zabránit příchodu Němců a Židů. Většina z nich byla na hranici zadržena a vrácena zpět. Ně kterým židovským uprchlíkům se podařilo projít lesy a loukami do vnitrozemí, ale často byli později odhaleni. Strážníci, kteří hlídali mimo hlavní cesty, obvykle Židy z území republiky vykázali. Většinou je nezajímalo, že nemají kam jít. Neřáli se na ně jako na lidi v nouzi. Status Žida byl jediným klíčem hodnocení. Jsi Žid, nejsi Čech!

Nacionalistické nálady některých členů majority eskalovaly. Mnohé zákony tyto nálady rozdmýchávaly. Po mnichovské dohodě ministerstvo vnitra okamžitě nařídilo uprchlíky z pohraničí vracet do plebiscitního území. Lidé putovali mezi hranicemi států. Rodiny byly často roztrženy a ponechány vlastnímu osudu. Židé přežívali ve strašných podmínkách. Vytvářeli si uprostřed lesů na tzv. území nikoho provizorní přístřešky. Matky ukládaly své

⁸¹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45-47.

čerstvě narozené děti do děr v zemi, aby je chránily před zimou. Nemocní lidé, váleční invalidé, staří i mladí leželi v mrazech na holé zemi. Jejich každodenní realitou byl hlad, zima a strach. Situace byla bezvýchodná a naděje na lepší budoucnost nepřicházela. Lidí bez domova bylo stále víc. Úředníci a policie, se na základě nových nařízení vlády, začali zbavovat Židů, kteří přišli do ČSR v době, kdy uprchlíci ještě byli přijímáni. Dne 27. 1. 1939 vláda přijala nařízení o přezkoumání občanství.⁸² Podle tohoto zákona museli všichni emigranti opustit do jednoho měsíce československé území. Státy byly ochotné přijmout politické uprchlíky, před Židy ale zavíraly dveře. Stali se obětním beránkem společnosti, představitelů evropských zemí a vnitřním nepřítelem Československa.⁸³

Vláda Druhé republiky se všemi dostupnými prostředky pokusila dostat židovskou minoritu ze svého území. Fakticky k tomu však došlo až v období Protektorátu Čechy a Morava, který započal okupací republiky Německem. Tragickým dědictvím Druhé republiky se stalo výše zmíněné memorandum ze 14. 11. 1938. Tento dokument obsahoval první návrh na definici pojmu Žida. Jako takový byl identifikován, intenzivně vyhledáván a následně označen. Na základě práva bylo rozhodováno, kdo fakticky je nebo není Židem. Kdo má nebo nemá právo pracovat a žít v ČSR. Čeští intelektuálové dobrovolně vytvořili spis, který způsobil mnoho utrpení, ztrát a ponížení židovské minority. Bylo v něm konstatováno, že „Žid zůstane Židem, nechť mluví německy nebo česky.“⁸⁴ Dále sděloval, že „Žid nemůže tvrdit, že je Čechem.“⁸⁵ Bylo to nesmazatelné znamení židovské minority. Neslo se s židovským obyvatelstvem po celou dobu trvání Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava.

⁸² POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 33.

⁸³ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45.

⁸⁴ POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8, s. 33.

⁸⁵ Tamtéž, s. 33.

2.4. Protektorát Čechy a Morava

Historické období dějin Československa, které začalo v noci 15. března 1939 a skončilo 8. května 1945, nazýváme Protektorátem Čechy a Morava.⁸⁶ Vyhlášením Protektorátu se české země ocitly v područí Německa, byla jim ponechána pouze omezená část autonomie.⁸⁷ V čele Protektorátu stanul říšský protektor Konstantin von Neurath, jemuž se zodpovídala vláda i státní prezident Emil Hácha. Protektor byl nejvyšším zákonodárcem. Každé vládní nařízení, vyhláška či usnesení podléhalo jeho schválení.⁸⁸ Žádný vládní pokyn s obecnou platností neunikl jeho pozornosti. Německá okupační správa měla při schvalování zákonů poslední slovo. Neurath byl instruován Hitlerem a jeho kroky vedly k jasným cílům. Hitler chtěl vyvlastnit židovský majetek a odsunout z Protektorátu židovskou minoritu.⁸⁹ Germanizace českomoravského prostoru a eliminace všech forem českého odbojového hnutí byly další důležité kroky na Hitlerově cestě k úplné nadvládě českých zemí. Nacisté dali obyvatelstvu Čech a Moravy jasně najevo, že nepřipustí jakýkoliv projev odporu a kritiky nových pořádků.

V období Protektorátu bylo zavedeno mnoho protižidovských zákonů v souladu s německými Norimberskými zákony z roku 1935. „Výchozím bodem všech protižidovských opatření bylo vymezení pojmu Žid.“⁹⁰ Následně bylo schváleno nařízení o arizaci židovského majetku ze dne 21. 6. 1939 vydané říšským protektorem Neurathem.⁹¹ Nacisté začali na českém území uplatňovat své zákony a moc. Židé byli na právním základě definováni a specifikováni. Podle statistik se počátkem okupace vyskytovalo na území Protektorátu 118 310 osob židovského původu.⁹² Tito lidé byli úředně označeni jako Židé, přestože se „43 000 osob hlásilo k české národnosti a 35 000 osob k německé národnosti.“⁹³ Přestávali být plnoprávními občany

⁸⁶ Srov. LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 97.

⁸⁷ Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 18-19.

⁸⁸ Srov. LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 97-99.

⁸⁹ Srov. LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 97-99.

⁹⁰ PETRŮV, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Auditorium, 2011. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3, s. 64.

⁹¹ Srov. BERNATT-RESZCZYŃSKÁ, Markéta. *Protižidovská opatření v Protektorátu* [online]. In: 20. 6. 2019 [cit. 2021-03-16]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/protizidovska-opatreni-v-protektoratu>.

⁹² Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 134.

⁹³ UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 134.

Protektorátu. Začala postupná selekce židovského obyvatelstva. Členové židovské minority byli vylučováni z celé řady zaměstnání, postavení a funkcí. Lékařům, advokátům, učitelům, soudcům, notářům a mnohým dalším bylo zakázáno vykonávat své profese. Nemohli disponovat svým majetkem. Bylo jim zakázáno nabývat pozemky a práva na pozemcích. Zákazů postupně přibývalo. Židé nesměli navštěvovat veřejná místa. Parky, hřiště, plovárny a zahrady byly přístupné pouze „árijskému“ obyvatelstvu. Situace se s každým dalším nařízením a zákazem zhoršovala. Všechny definice, nařízení, výnosy a zákazy měly obrovský dopad na postavení Židů v protektorátní společnosti. Někteří lidé Židy udávali, psali stížnosti. Vyžadovali dodržování protižidovských nařízení a následné tresty za jejich porušování. Jednali na základě zákona a mnoho lidí bylo přesvědčeno, že je to správné. Legitimní norma přece zakládá správnost. Úředníci a strážníci, se často báli o své rodiny, potřebovali peníze a zaměstnání. Vykonávali tedy svou práci bez ohledu na důsledky. Příkladem může být událost ze dne 19. července 1940,⁹⁴ která je popsána v protokolu okresního policejního komisařství v Praze Bubeneč. Muž židovského původu překročil práh zahradní restaurace, aby se zeptal číšníka, zda je zahrada přístupná „neárijským“. Svou ženu a děti přitom nechal venku před zahradou. Byl zadržen strážníkem a tento skutek byl kvalifikován jako přestoupení zákazu. Muži byla uložena pokuta 1000 korun a trest 4 dny vězení. Pro nemajetnou rodinu byl takový trest často fatální. Židům byl zabavován majetek a peníze. Přišli o zaměstnání. Nebyli schopni platit vysoké pokuty. Přicházeli v exekucích o nábytek i svůj domov. Mnoho Židů přežívalo ze dne na den. Stali se veřejným nepřitelem. Židé byli vyloučeni a odděleni od majority. Většina společnosti je vnímala jako své ohrožení. Mnoho lidí mělo ze Židů strach, báli se možné kontaminaci tzv. „židovskou zkažeností“. Jiní se Židů fyzicky štítili. Židovskou nečistotou si potvrzovali vlastní status správných občanů protektorátní společnosti. Utrvovali se v tom, že právě oni jsou ti jediní, kteří mají právo žít v českých zemích. Majoritní společnost byla očištěna a začala se sjednocovat.

Náladu ve společnosti silně ovlivnil začátek 2. světové války (1. září 1939).⁹⁵ Nepopulární vládní kroky (např. přidělový systém, nucená práce, dvojjazyčné nápisy, přejmenování ulic, omezování kulturního a společenského života), vyvolávaly ve společnosti pocit ohrožení. Evropou otřásaly válečné konflikty a vztahy mezi lidmi byly silně vyhrocené. Diskriminační

⁹⁴ Srov. PETRŮV, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Auditorium, 2011. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3, s. 94.

⁹⁵ Srov. SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. V Praze: Naše vojsko, 2004. ISBN 80-724-9195-4, s. 10.

protižidovská opatření způsobovala vyřazování osob židovského původu z běžného života. Židovské podniky musely být viditelně označené nápisem „Židovský podnik“. V restauracích nežidovských majitelů byly Židům vyznačeny zvláštní prostory. Později bylo Židům úplně zakázáno navštěvovat veřejné restaurace, kavárny, divadla a knihovny. Občanské legitimace Židů byly od února 1940 označovány velkým červeným písmenem „J“.⁹⁶ Obětní beránek byl separován a postupně izolován.⁹⁷ Židé mohli cestovat vlakem, ale pouze v posledním vagónu.⁹⁸ V tramvajích i autobusech jim bylo vyhrazeno místo na konci vozu. Nákupní doba židovského obyvatelstva byla značně omezena.⁹⁹ Významný krok k totální izolaci Židů představoval zákaz volného pohybu po osmé hodině večerní a odebrání telefonů a rozhlasových aparátů.¹⁰⁰ Židé byli odštěpeni od informací i okolního světa. Děti a studentů židovského původu se silně dotkl zákaz navštěvovat školy i soukromá vyučování. Některé židovské rodiny najímaly nezaměstnané židovské učitele a organizovaly v soukromých bytech tajné studijní kroužky.¹⁰¹ To si ale nemohl dovolit každý. Dětská přátelství byla zničena. Proces socializace byl silně narušen. Židovské děti byly osamocené, to mělo negativní vliv na jejich vývoj a psychiku. Židovská minorita, byla od majoritní společnosti důsledně separována. Vrcholem izolace se stalo nařízení z 24. října 1940, které zakazovalo sňatky mezi občany židovského a nežidovského původu.¹⁰² Život lidí v Protektorátu byl významně ovlivňován a ovládán. Židé byli odstraněni ze společnosti, odtrženi od běžného života. Lidé postupně ztráceli kontakty. Přestávali se jeden o druhého zajímat. Strach opanoval lidskou mysl a vyvolával v některých lidech agresi. Ta byla namířena na jediný cíl – na Židy.

Po prohrané bitvě o Anglii, zaútočilo Německo v létě roku 1940 na SSSR. Lidé začali doufat v německou porážku a osvobození své vlasti. Objevovaly se sabotáže na železnicích,

⁹⁶ Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 139.

⁹⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56.

⁹⁸ Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 139.

⁹⁹ Tamtéž, s. 139.

¹⁰⁰ Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 140.

¹⁰¹ Srov. KRAUSOVÁ, Dita. *Odložený život: skutečný příběh osvětimské knihovnice*. Praha: Ikar, 2018. ISBN 978-80-249-3724-3, s. 72.

¹⁰² Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 140.

v továrnách docházelo ke stávkám.¹⁰³ Bylo silně narušeno zásobování protektorátu. Rozmáhal se černý obchod s potravinami tzv. „keřasení“. Důsledkem byl nedostatek potravin, masa a přidělovaných přísad pro pracující. V černém obchodě se činili Češi, Němci i Židé což způsobovalo další sváry ve společnosti. Otevřené konflikty byly součástí reality. Krize v Protektorátu eskalovala. Od 1. září 1941 byli Židé od šesti let věku, nuceni nosit žlutou hvězdu s černým nápisem „Jude“.¹⁰⁴ Někteří členové majority se Židů stranili. Mnozí je na ulici napadali. Nositel židovské hvězdy se stal terčem fyzických útoků. Děti i dospělí se báli vycházet ven. Ale ani v jejich domovech nebylo bezpečno. Někdo házel Židům do oken kamení, další psal hanlivé nápisy na zdi židovských obydlí. Někteří lidé vylepovali antisemitské plakáty. Noviny tiskly protižidovské články, patologický antisemitismus byl zakomponován i v básních. Nenávist ukrytá v lidských bytostech se drala na povrch. Byla systematicky rozdmýchávána rasovými zákony a vládní propagandou. Židé se stali „podlidmi“. Byli obviňováni z veškerého neštěstí členů majority. „Majoritní společnost byla ovládána kolektivní posedlostí“¹⁰⁵. Dělnické rodiny trpěly nedostatkem jídla, oblečení, obuvi a vinili z toho Židy. Výrazně se snížila zemědělská a zbrojní produkce, což Říše pociťovala jako hrozbu. Nástupem Reinharda Heydricha na politickou scénu protektorátu dne 29. září 1941 se situace ještě vyostřila.¹⁰⁶ Heydrich byl jedním z nejvýznamnějších nacistických prominentů. Jeho politická rozhodnutí přinášela prospěch dělníkům, pracujícím pro potřeby Říše. Zároveň se Heydrichovy vládní kroky negativně podepisovaly na židovské minoritě. Zlomovým okamžikem v životech Židů se stala konference, konající se 20. ledna 1942 v zámečku na břehu jezera Wansee.¹⁰⁷ Jediným bodem setkání patnácti vysokých představitelů nacistického Německa byl postup likvidace evropských Židů, tedy „konečné řešení židovské otázky.“ Od této chvíle nebyli Židé „jen“ pronásledováni a vyháněni. Nyní se mechanismus obětního beránka posunul do fáze obětování. Všichni evropští Židé měli být zlikvidováni.

¹⁰³ Srov. VINTER, Jan. *Svůdce nebo spasitel* [online]. In: 2007 [cit. 2021-03-18]. Dostupné z: <http://cs-magazin.com/index.php?a=a2007082114>.

¹⁰⁴ Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 140.

¹⁰⁵ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. *Cogitatio religionis*. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45.

¹⁰⁶ Srov. UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5, s. 141.

¹⁰⁷ Srov. SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. V Praze: Naše vojsko, 2004. ISBN 80-724-9195-4, s. 75.

Heydrichovým úkolem bylo zahájit přípravu a organizaci likvidace Židů, žijících v Protektorátu a stabilizovat pracovní nasazení českých dělníků.¹⁰⁸ K realizaci těchto cílů mohl použít všechny dostupné prostředky. Heydrich jednal bez skrupulí. Jeho snahou bylo germanizovat Protektorát. Věděl, že vedle Čechů zde žije zhruba 86 000 Židů a těch se musel zbavit. Vydal proto příkaz zřídit po vzoru Polska na území Protektorátu ghetto. 16. února 1942 bylo rozhodnuto, že shromaždištěm Židů a tranzitním táborem se stane Terezín.¹⁰⁹ Všechny kroky Heydricha značily, že je neústupný a nemilosrdný. Člověk bez svědomí a soucitu. Tak byl hodnocen Benešovou exilovou vládou v Londýně. Byl považován za vrcholně nebezpečného protivníka, kterého bylo nutné odstranit. 27. května 1942¹¹⁰ byl na Heydricha spáchán v Praze-Libni atentát. Tento čin dvou parašutistů vycvičených ve Velké Británii měl obrovské důsledky. Vyhlazení obcí Lidice a Ležáky bylo odvetou za Heydrichovu smrt. Obce byly vypáleny a srovnány se zemí. Obyvatelstvo bylo popraveno nebo odsunuto do koncentračních táborů. Masakr těchto dvou obcí patří mezi nejtragičtější události Protektorátu. Po smrti Heydricha se stal říšským ministrem a samovládcem českých zemí K. H. Frank. Tento muž zvaný jako „kat českého národa“ byl jedním z hlavních viníků nevýslovného útlaku a smrti tisíců Židů v českých zemích. S jeho příchodem se mechanismus obětního beránka ocitl ve fázi obětování beránka.¹¹¹ Vnitřní nepřítel majority byl postupně a systematicky likvidován.¹¹² „Transporty Židů do ghatt a koncentračních táborů se otevřela poslední fáze „řešení židovské otázky“.“¹¹³

První deportace židovské minority z Protektorátu směřovaly do polského města Lodž. Bylo zde soustředěno celkem 20 000 Židů, z toho bylo 5 000 Židů z Protektorátu.¹¹⁴ Brzy bylo lodžské ghetto přelidněno a Židé byli přesouváni do nedalekého Chelma. Zde byli vražděni

¹⁰⁸ Srov. LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 114-116.

¹⁰⁹ Srov. LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči: [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X, s. 117.

¹¹⁰ Srov. SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. V Praze: Naše vojsko, 2004. ISBN 80-724-9195-4, s. 89.

¹¹¹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 59-61.

¹¹² Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 59-61.

¹¹³ Redakce. *Deportace* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/transporty-2/>

¹¹⁴ Redakce. *Deportace* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/transporty-2/>

v nákladních autech výfukovými plyny, později v pojízdných plynových komorách.¹¹⁵ V té době už židovské obyvatelstvo nesmělo emigrovat z Protektorátu. Židovská obec své členy registrovala a organizovala transporty. Vybraní Židé se museli shromažďovat na určených místech několik dní před transportem. Za neustálého ponižování byli zbaveni zbylého majetku a museli odevzdat klíče od svých domovů. Na základě práva ztratili deportovaní Židé dosavadní státní příslušnost. Stali se pouhými obyvateli nacistických koncentračních táborů (např. Osvětim, Ravensbrück, Mauthausen). Do táborů byli Židé svázeni ve vagonech pro dobytek. Samotná cesta dřevěnými vagony bez oken, hygienického zázemí, jídla a vody, byla předzvěstí pekla. V koncentračních táborech byli Židé postupně odlišováni, zbavováni důstojnosti, vystavováni nelidským podmínkám. Tisíce Židů umíralo hladem, následkem nemocí, psychického i fyzického teroru. Lidé vězněni v táborech byli zneužíváni k otrocké práci a k pokusům nacistických lékařů.¹¹⁶ Židé zde byli krutě týráni a mučeni. Nebylo na ně pohlíženo jako na lidi. Byli jen číslem. Jejich nepřítelem se kromě tyranů s lidskou tváří stal také technický pokrok. V táborech byly postaveny plynové komory, v kterých byli Židé systematicky masově vražděni. Jen v Osvětimi byly zřízeny čtyři plynové komory. Každý den v nich mohlo být zavražděno cyklonem-B až 6 000 lidí.¹¹⁷ Plynové komory byly maskovány jako sprchy. Židé jdoucí na smrt byli přesvědčeni, že pouze procházejí dezinfekčním opatřením před nástupem do práce v táboře. Zpočátku byli posíláni na smrt staří a nemocní, později ženy a děti do patnácti let věku. Muži v produktivním věku byli vražděni jako poslední. Koncentrační tábory byly továrnami na smrt. Agresivita pronásledovatelů eskalovala. Vyplula zde na povrch lidská touha tyranizovat slabé a bezmocné. Lidská monstra odkryla svoji zvrácenou povahu. Zákon umožnil člověku zbavit jiného svobody a důstojnosti. Na právním základě bylo pošlapáváno lidství. Mechanismus obětního beránka se dostal do stadia likvidace obětního beránka. Nejhorší masakry se ale paradoxně odehrály před koncem války.

Koncem roku 1944 nacistické vedení pochopilo, že prohra ve válce je neodvratná. Nacisté se snažili zahladit stopy svých činů. Začali před postupující frontou likvidovat ghetta a

¹¹⁵ Redakce. *Deportace* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/transporty-2/>

¹¹⁶ Srov. ŠTĚPKOVÁ, Tereza. *Osvětim* [online]. In: 17. 3. 2021 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/koncentracni-tabory/osvetim/>

¹¹⁷ Srov. ŠTĚPKOVÁ, Tereza. *Osvětim* [online]. In: 17. 3. 2021 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/koncentracni-tabory/osvetim/>

koncentrační tábory. Vězni byli masově vražděni nebo odsouváni do německého zázemí. Provoz na železnici byl vlivem bombardování spojeneckých vojsk výrazně omezen. Nacisté se potřebovali jakýmkoliv způsobem zbavit vězňů. Začaly probíhat tzv. pochody smrti. Podvyživení, nemocní, vyčerpaní, nedostatečně oblečení lidé byli nuceni pod hrozbou smrti jít mnoho kilometrů bez jídla a odpočinku. Lidé, kteří už nemohli pokračovat v cestě, byli zastřeleni, ponecháni v příkopěch u cest. Později byly mrtvoly zahrabány do anonymních masových hrobů. Část vězňů byla převážena v přeplněných vagónech pro dobytek. Lidé zde byli zavřeni i několik dní bez jídla a vody. Nemohli provést osobní hygienu, důstojně vykonávat základní biologické potřeby. Zoufalství, hlad, zima a smrt byla všudypřítomná. Spojenecká vojska našla při osvobozování táborů obrovské množství lidí na samém pokraji svých sil. Našli zdecimované lidské trosky živořící na hromadách mrtvol. Mnoho lidí zemřelo. Někteří ale přežili. Měli obrovskou vůli žít a silnou motivaci. Chtěli splnit jediný úkol. Vydat svědectví o tom, co prožili. Předejít tomu, aby se to stalo znovu. Mohli bychom si myslet, že s koncem války v Evropě (8. května 1945) skončilo i utrpení Židů. Vždycky tomu tak nebylo. Mnozí se po válce neměli kam vrátit. Neměli rodiny. Traumata z války ovlivňovala jejich životy. Vzpomínky na hrůzy války nebylo možné vytěsnit. Život v koncentračních táborech a ghettech zanechal v přeživších nesmazatelnou stopu. Na území Protektorátu Čechy a Morava bylo za 2. světové války vybudováno jediné ghetto – Terezín. V tomto městě na severu Čech byli Židé shromažďováni před deportací do vyhlazovacích táborů na Východě. Táborem, označovaným jako *židovské ghetto*, prošlo během 2. světové války kolem 155 000 vězňů lidí.¹¹⁸ 2. světová válka byla nejhorším obdobím v dějinách Terezína.

2.5. Terezínské ghetto

Pevnostní město Terezín bylo vybudováno v letech 1780–1790 Josefem II. u soutoku Labe s Ohří. Císař ho pojmenoval na počest své matky císařovny Marie Terezie.¹¹⁹ Pevnost chránila severní hranici Rakousko – Uherské říše. „Život Terezína byl těsně spjat s vojenskou posádkou a část pevnosti sloužila jako věznice a trestnice pro vojenské i politické vězně už

¹¹⁸ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Ghetto Terezín* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

¹¹⁹ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Ghetto Terezín* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

v době habsburské monarchie.¹²⁰ V roce 1940 si němečtí okupanti v Terezíně vybudovali policejní věznici pražského gestapa a v roce 1941 zde bylo vytvořeno ghetto.¹²¹ V rámci *konečného řešení židovské otázky* bylo „dne 10. října 1941 na popud Reinharda Heydricha rozhodnuto, že Židé z Protektorátu budou před deportací na Východ nejprve soustředěni ve sběrném a tranzitním táboře na českém území.“¹²² V Terezíně žilo před válkou asi 3500 civilních obyvatel a zhruba stejný počet vojáků. Mělo sem být umístěno až 60 000 židovských vězňů.¹²³ Tohoto obrovského čísla bylo během jednoho roku skutečně dosaženo. Transporty do postupně vznikajícího ghetta začaly proudit 30. listopadu 1941.¹²⁴

Transport je pro židovskou minoritu zcela zásadní pojem. „Je to nejvýraznější symbol osudů lidí, kteří se dostali do obludného soukolí konečného řešení židovské otázky.“¹²⁵ Židům, kteří obdrželi předvolání do transportu, se radikálně změnil život. Veškeré kontakty s „normálním“ životem byly přerušeny. Lidé zařazení do transportu rázem ztratili zbytek majetku, domov a většinou i část rodiny. Před cestou do ghetta se Židé shromažďovali na určených místech ve větších českých městech (např. Veletržní palác v Praze).¹²⁶ Jakmile se ocitli za branami těchto míst, stali se z nich zajatci a vězni. Židé byli vnímáni jako nečistý element, který ohrožoval svou zkažeností majoritní společnost. Mechanismus obětního beránka se dostal do fáze izolace obětního beránka. Židé již netvořili součást protektorátní společnosti. Byly jim násilím odebírány zbytky lidské svobody a důstojnosti. Většina lidí netušila, co je čeká. Atmosféra byla plná nervozity a strachu. Na shromažďovacích místech Židé často zůstávali několik dní. Museli odevzdat klíče od svých domovů a ponechat si pouze zavazadla o maximální váze 50 kg.¹²⁷ Do Terezína byly skupiny Židů odváženy v zaplombovaných vagoncích. V táboře byli umístěni na hromadné ubikace. Zdejší životní podmínky byly otřesné. Rodiny zpočátku

¹²⁰ BLODIG, Vojtěch. *Ghetto Terezín* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

¹²¹ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Ghetto Terezín* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

¹²² ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 175.

¹²³ Srov. ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 175.

¹²⁴ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Ghetto Terezín* [online]. In: 27. 08. 2019 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

¹²⁵ BLODIG, Vojtěch. *Deportace* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/deportace-terezin/>

¹²⁶ Srov. ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 14.

¹²⁷ Srov. ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 175.

zůstávaly spolu, ale později byly rozděleny. Psychický tlak na vězně se zvyšoval. Situace se zhoršovala postupným přelidňováním ghetta. Pokoje určené čtyřem osobám se měnily ve skladiště dvaceti až šedesáti lidí.¹²⁸ Dvoupatrové palandy se tyčily od podlahy ke stropu, ode zdi ke zdi. Na jedné matraci spalo několik vězňů. V některých místnostech nebyl nábytek, kamna ani sporák. „Obyvatelné místnosti“ byly postupně vyčerpány. „Vězni pak byli umístěni do prostor bez oken, na půdy, do sklepů s hliněnou podlahou, do komor a skladů.“¹²⁹ Život v ghettu nebyl jednoduchý. Soukromí zde neexistovalo. Zachování základních lidských potřeb byly prázdné pojmy. Tyto budovy byly naplněny zoufalstvím, nemocemi a naprostým chaosem. Lidé zde postupně přicházeli o své naděje a ideály. Stávali se jeden druhému nepřitelem. V ghettu byl nedostatek všeho, co považujeme jako samozřejmost. Nádobí, jídlo, pitná voda nebo třeba jen obyčejná lžice byly považovány za poklad, který si lidé museli střežit. Někteří obyvatelé ghetta okrádali druhé a obchodovali s jídlem, nádobím nebo cigaretami. Mezi lidmi vznikalo mnoho konfliktů. Správou Terezína a řešením běžných událostí v ghettu pověřilo nacistické vedení židovskou samosprávu.¹³⁰ Nadřízeným orgánem samosprávy byla tzv. Rada starších (Altestenrat).¹³¹ Tato rada byla jakýmsi poradním orgánem židovského staršího a sama o sobě neměla téměř žádnou moc. Rada starších měla 13 členů, kteří užívali různých výhod (např. vlastní pokoj užívaný celou rodinou, větší přiděly potravin) a byli chráněni před povinností deportace.¹³² To vzbuzovalo v ostatních obyvatelích židovského ghetta závist a mimetickou touhu, která vedla ke konfliktům a rivalitě.¹³³ Židovský starší neboli Judenältester byla nejvýznamnější funkce židovské samosprávy.¹³⁴ Byl jediným člověkem židovského původu, který měl skutečnou pravomoc. Zároveň byl zodpovědný za chod tábora.¹³⁵ Tato funkce byla nezáviděníhodná. Židovský starší se musel podepisovat seznam transportovaných lidí. Mnozí Židé ho obviňovali a napadali ho, pokusili se výběr lidí

¹²⁸ Srov. ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5, s. 240.

¹²⁹ ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5, s. 240.

¹³⁰ Srov. ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. Brno, 2007. ISBN 80-736-4024-4, s. 325-327.

¹³¹ Tamtéž, s. 330.

¹³² Tamtéž, s. 330.

¹³³ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 24-26.

¹³⁴ Srov. ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. Brno, 2007. ISBN 80-736-4024-4, s. 332.

¹³⁵ Tamtéž, s. 332.

určených k transportu ovlivnit. Židé, kteří zastávali tuto funkci, byli pod neustálým tlakem. Ze zoufalé životní situace nemohli uniknout stejně jako všichni ostatní v ghettu.

„Pánem nad životem a smrtí vězňených Židů byla táborová komandatura SS, která podléhala pražské Ústředně pro židovské vystěhovalectví.“¹³⁶ Příslušníci komandatury vězně týrali. Neviděli v Židech lidi, ale špinavé, zkažené trosky, kterých se štítili, jimiž opovrhovali. V očích mnohých příslušníků SS neměli Židé právo na život. Byli lidským „poddruhem“, ohrožujícím svou nákazou „čistou rasu“. Nepřímo jim způsobovali psychickou trýzeň systémem zákazů a příkazů. Přímá tyrana probíhala v bunkrech. Zde příslušníci SS své oběti vyslychali a mučili kvůli nicotným prohřeškům (např. nedovolené odeslání zprávy z ghetta). Židé věznění v Terezíně byli bezbranní. Tyranie za strany komandatury se rovnala vyhlazovacímu táboru. Základní lidská práva neexistovala, člověk jakožto člověk ztratil svou hodnotu. Mechanismus obětního beránka se postupně posunul do fáze likvidace obětního beránka.¹³⁷ Židé umírali hladem, vlivem psychického i fyzického teroru. Velká část Židů byla postupně zařazována do transportů na Východ, což znamenalo rozsudek smrti. Transporty byly hlavním činitelem, který významně ovlivňoval chod tábora. V lidech uvězněných v Terezíně vyvolávaly strach. Židé nevěděli, kam budou odvezeni a co je čeká. Transporty s sebou odvážely velké množství lidí. Jejich pracovní místa musela být nahrazena jinými. Stereotypy běžného dne byly stále narušovány. Židé v ghettu žili pod obrovským neustávajícím tlakem. Terezín sice nebyl vyhlazovacím táborem, přesto jej ale můžeme nazývat táborem smrti. Během války zde zahynulo 35 000 lidí.¹³⁸ Obětní beránek postavený mimo zákon byl zlikvidován. Majoritní společnost byla „očištěna“ a svou účastí na likvidaci oběti se začala se sjednocovat.¹³⁹

Terezínské ghetto nebylo jen tranzitním táborem. 20. ledna 1942 bylo na výše zmíněné konferenci ve Wansee rozhodnuto, že „Terezín bude sloužit také jako starobní ghetto pro německé a rakouské Židy nad 65 let věku. Do ghetta měli být transportováni židovští politici, vědci, nositelé vojenských vyznamenání z 1. světové války a lidé s významnými

¹³⁶ BLODIG, Vojtěch. *Vznik ghetta* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/vznik-ghetta/>

¹³⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56-57.

¹³⁸ Srov. Redakce. *Bilance* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/bilance/>

¹³⁹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 59-60.

mezinárodními styky.¹⁴⁰ Důvodem bylo předejít častým intervencím ze zahraničí ve prospěch významných osobností. Bylo ale třeba navýšit ubytovací kapacitu. To bylo možné pouze jedním způsobem, proměnou celého města v tábor. „Obec Terezín byla Heydrichovým výnosem v únoru 1942 zrušena.“¹⁴¹ Civilní obyvatelstvo se muselo do konce června vystěhovat. V září 1942 se v Terezíně nacházelo 58 500 vězňů.¹⁴² Do Terezína proudily transporty nejen z Německa a Rakouska, ale také z Dánska, Slovenska i Maďarska.¹⁴³ Příchod Židů z okolních zemí se stal dalším činitelem, který významně ovlivňoval život ghetta. Mezi Židy z Protektorátu a Židy z Německa docházelo k častým konfliktům. Židé z Německa nebyli díky své staré pruské výchově u ostatních oblíbeni. Mladým členům ghetta vadila jejich bezhlavá disciplinovanost.¹⁴⁴ Hlavním zdrojem negativního postoje k novým příchozím však byl jejich německý původ. Židé z Protektorátu Židy z Německa nenáviděli skoro stejně jako Hitlera.¹⁴⁵ Čeští Židé viděli v Německých Židech Němce. Mnozí je vnímali jako viníky svého neštěstí, což způsobovalo v ghettu mnoho konfliktů. Situaci částečně zklidnily transporty z Vídně a Berlína, ve kterých přijeli mladí lidé. Spory v táboře pozvolna ustávaly. Zmatek v Terezíně ale zůstával a postupně rostl. Počet vězňů se rychle navyšoval a s ním také počet úmrtí. Problém vyřešilo velení SS po svém. Odesílalo tisíce lidí do vyhlazovacích táborů na Východ. Ve vyhlazovacích a pracovních táborech zemřelo 83 000 terezínských vězňů.¹⁴⁶

Vlivem několika neúspěchů Hitlerovy armády (např. porážka u Stalingradu a v severní Africe v 1943)¹⁴⁷ začala sebedůvěra nacistů slábnout. Tyto přelomové události „ovlivnily postup při realizaci *konečného řešení židovské otázky*.“¹⁴⁸ Nacisté potřebovali zakrýt své válečné zločiny a připravit si půdu pro případné jednání o separátním míru se Západními spojenci.¹⁴⁹ Nová

¹⁴⁰ ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 177.

¹⁴¹ Tamtéž. S. 177.

¹⁴² Srov. ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 177.

¹⁴³ Tamtéž, s. 177.

¹⁴⁴ Srov. ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. Brno, 2007. ISBN 80-736-4024-4, s. 360.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 362.

¹⁴⁶ Srov. Redakce. *Bilance* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/bilance/>

¹⁴⁷ Srov. CAMPBELL, John. *Druhá světová válka: [fakta, svědectví, souvislosti]*. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0474-0, s. 59.

¹⁴⁸ ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 177.

¹⁴⁹ Srov. LEV, Lukáš. *Průvodce po Terezíně: Historie terezínského ghetta* [online]. In: 13. 02. 2020 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.pruvodceterezin.cz/historie-terezinskeho-ghetta/>

strategie nacistů měla vliv i na život v terezínském ghettu. Vznikla opatření, jež měla za úkol vytvořit falešný obraz ghetta a charakteru řešení „židovské otázky“. Na podzim 1942 se v ulicích ghetta začaly objevovat obchody. „Bylo možné nakupovat za poukázky některé druhy zboží zabavené vězňům při příchodu do ghetta.“¹⁵⁰ Byla vybudována kavárna. 1. 5. 1943 bylo ghetto oficiálně přejmenováno na Židovské sídliště. Travníky, květinové záhony a lavičky začaly zkrášlovat město. Blízko kojeneckého ústavu byl postaven pavilon s velkým bazénem, kolotočem a hračkami¹⁵¹. Tento pavilon byl ale zavřen a hlídán. Do sálu sokolovny byl umístěn nábytek, protože zde měly probíhat přednášky, koncerty a divadla. 12. 5. 1943 vznikla Banka židovské samosprávy a byly vydány terezínské peníze. V knihovně se objevily dobré knihy. Kvalita jídla se výrazně zlepšila a jeho příděly byly navýšeny. Byl zřízen dětský domov pro nemocné děti. Toto vše a mnohé další se v ghettu odehrálo kvůli delegaci *Mezinárodního výboru Červeného kříže*, která navštívila Terezín v červnu 1944.¹⁵² „Tato organizace byla informována o pronásledování politických odpůrců a rasové perzekuci židovského obyvatelstva.“¹⁵³ Cílem organizace bylo chránit životy, zdraví a důstojnost lidí postižených katastrofami bez ohledu na jejich vyznání, národnost či původ. Nacisté tuto návštěvu zneužili ke svým propagandistickým účelům. Delegáti výboru byli odkázáni na zkreslené informace průvodců SS. Realita byla přetvořena a snadno oklamala členy výboru Červeného kříže. Propagandistické divadlo bylo sehráno dokonale. Vězni byli nuceni pod pohrůzkou týrání a smrti vypovídat v superlativech o svém životě v ghettu. Byli pěkně oblečeni, museli zpívat, usmívat se. Děti byly zvláště vycvičeny. Naštěstí byli někteří členové skeptičtí a neuvěřili zdaleka všemu, co jim bylo ukázáno.¹⁵⁴ Zástupcem výboru byl dr. Maurice Rossel, který bohužel podvodu uvěřil. Ve své zprávě označil Terezín jako „konečný tábor.“¹⁵⁵ Rossel popsal ghetto jako „společenství, ve kterém panují slušné ubytovací a stravovací podmínky. Podle jeho slov byl v Terezíně dobrý zdravotnický systém

¹⁵⁰ ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343, s. 178.

¹⁵¹ Srov. ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343, s. 147.

¹⁵² Srov. LEV, Lukáš. *Průvodce po Terezíně: Historie terezínského ghetta* [online]. In: 13. 02. 2020 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <https://www.pruvodceterezin.cz/historie-terezinskeho-ghetta/>

¹⁵³ LEDERER, Vítězslav. *MEZINÁRODNÍ VÝBOR ČERVENÉHO KŘÍŽE A KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY* [online]. In: 29. 06. 2011 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

¹⁵⁴ Srov. ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8, s. 148.

¹⁵⁵ Srov. ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343, s. 178.

s neobyčejnou zásobou léčiv.¹⁵⁶ Nacistická propaganda velmi dobře splnila svůj záměr a přesvědčila delegaci, že „Terezín slouží k tomu, aby se Židé naučili tvůrčí manuální práci.“¹⁵⁷ Podvod byl doveden k dokonalosti natočením propagandistického filmu v závěru léta 1944. Vězni byli zneužiti k politickým cílům. Jejich utrpení a mnohaleté strádání bylo zneváženo.

Terezínské ghetto bylo „vězení převlečené za město“¹⁵⁸ Byl to také „domov“ lidí, kteří sem byli transportováni. V těchto děsivých a nelidských podmínkách, vznikala přátelství na život a na smrt. Vztahy, které v některých případech vydržely po celý zbytek života. Děti se zde tajně učily kreslit, zpívat i tančit. Výtvarnému umění děti učila malířka Friedl Brandeisová.¹⁵⁹ Snažila se děti rozvíjet, orientovat se v barvách, pochopit perspektivu, a hlavně je učila vážit si umění.¹⁶⁰ Dětem se velmi líbily zkoušky na dětskou operu *Brundibár*, kterou nacvičovaly ve sklepení jedné z budov. Tato dětská opera Hanse Krásky (československý hudební skladatel, česko-německo-židovského původu) byla velmi populární. Měla více než padesát repríz, bohužel byla také zneužita nacistickou propagandou.¹⁶¹ Svě místo v Terezíně mělo i vzdělání. Výuka zde byla zakázána, přesto tajně probíhala. Většina obyvatel ghetta měla ke vzdělání úctu. Mnozí z nich byli učenci a vědci. Kvalifikovaných učitelů bylo tedy dost. „Vyučování probíhalo několik hodin denně ve sklepích a na půdách.“¹⁶² Vzdělání bylo důležité a mělo terapeutickou funkci. Později se zjistilo, že terezínské děti měly nejširší vzdělání v celé Říši. Pedagogové v Terezíně totiž neměli co ztratit a učili i to, co německé úřady zakazovaly.¹⁶³ „Děti se učily dějepisu, řecké etice, dějinám judaismu, latině, filozofii, četly básně Heinricha Heineho.“¹⁶⁴ „Děti odsouzené k záhubě se v Terezíně učily, jaké mravní hodnoty mají zvolit. To bylo statečnou volbou hodnou obdivu.“ Zdravotní péče byla stejně jako vzdělání plná paradoxů. Lékaři se snažili ze všech sil předejít nákaze a léčit zraněné a nemocné. Zápasili

¹⁵⁶ LEDERER, Vítězslav. *MEZINÁRODNÍ VÝBOR ČERVENÉHO KŘÍŽE A KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY* [online]. In: 29. 06. 2011 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5, s. 243.

¹⁵⁹ Srov. KRAUSOVÁ, Dita. *Odložený život: skutečný příběh osvětimské knihovnice*. Praha: Ikar, 2018. ISBN 978-80-249-3724-3, s. 93.

¹⁶⁰ Srov. KRAUSOVÁ, Dita. *Odložený život: skutečný příběh osvětimské knihovnice*. Praha: Ikar, 2018. ISBN 978-80-249-3724-3, s. 93.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 94.

¹⁶² ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5, s. 245.

¹⁶³ ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5, s. 245.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 245.

s nedostatkem léků, uskutečnily se zde tisíce operací. Lékaři postupně získali chirurgické vybavení ze zavřených židovských nemocnic. Přesto byly nemoci, epidemie a smrt v Terezíně všudypřítomné stejně jako hlad a špína. Město, které se stalo vězením, nástrojem propagandy nacistů, táborem smrti, bylo paradoxně i domovem desetitisíců Židů za 2. světové války.

V podzimních měsících roku 1944 byly z Terezína vypraveny transporty s větším počtem vězňů, než bylo obvyklé. Do transportů byli zařazeni téměř všichni členové Rady starších a představitelé židovské samosprávy i se svými rodinami. Během jednoho měsíce odjelo z Terezína do Osvětimi II – Birkenau na 18 400 lidí.¹⁶⁵ Po posledním transportu zůstalo v táboře 11 000 vězňů.¹⁶⁶ Důsledkem těchto transportů byl výrazný úbytek pracovní síly, nefunkčnost samosprávy, nervozita a strach zbylých vězňů z likvidace tábora.¹⁶⁷ Situace v ghettu byla neúnosná. Částečně se zlepšila příjezdem nových vězňů ze Slovenska. Tito Židé přivezli pravdivé zprávy o továrnách na smrt. Pro terezínské vězně to znamenalo naprostý konec iluzí a nadějí. Začátkem roku 1945 přijížděli do Terezína tzv. židovští míšenci a členové smíšených manželství z Rakouska, Německa a Protektorátu. Do poloviny dubna 1945 bylo do tábora deportováno 5 736 členů obou skupin a 1150 Židů z Maďarska.¹⁶⁸ Pomalu se blížil konec války a nervozita příslušníků SS stoupala. Nacisté se snažili vytvořit alibi zakrývající genocidu Židů. K tomu jim sloužilo další propagandistické divadlo o životě v Terezíně. Zároveň probíhaly přípravy na fyzickou likvidaci vězňů před příchodem spojeneckých vojsk. Události, které značily blížící se osvobození, byly stále častější. Manželky a děti příslušníků SS opouštěly ghetto. 15. dubna 1945 odjeli z Terezína za pomoci Červeného kříže dánští Židé do Švédska.¹⁶⁹ Začalo pálení archivů Hlavního úřadu říšské bezpečnosti. „Od 20. dubna 1945 až do osvobození do Terezína přicházely tzv. evakuační transporty z koncentračních táborů

¹⁶⁵ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁶⁶ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁶⁷ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁶⁸ Srov. ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. Brno, 2007. ISBN 80-736-4024-4, s. 460.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 462.

vyklizených před postupující frontou.¹⁷⁰ K původním 17 500 vězňů přibylo 15 000 zubožených, vyhladovělých často umírajících Židů z Maďarska a Polska.¹⁷¹ Tito zoufalí lidé na pokraji svých sil, znamenali pro tábor obrovské nebezpečí. Evakuační transporty byly doslova zamořeny nakažlivými nemocemi (např. skvrnitý tyfus). Utrpení vězněných lidí stoupalo lavinou epidemií, které se šířily táborem. V boji s nakažlivými chorobami pomohli čeští lékaři a zdravotníci, kteří přijeli do Terezína 4. května 1945.¹⁷² Téhož dne opustili město zbylí příslušníci SS. „Dne 8. května 1945 Terezínem projely první jednotky Rudé armády, které postupovaly na Prahu.“¹⁷³ Byly přivezeny polní nemocnice, mobilní laboratoře, odšívovací stanice a koupelny. Terezín byl hermeticky uzavřen. Byla nařízena čtrnáctidenní karanténa. Nemocní byli izolováni. Dostalo se jim odpovídající lékařské péče, bylo postaráno o stravu a oblečení. Boj s infekcí začal ustávat až kolem 20. května 1945¹⁷⁴. Epidemie si vyžádala 1 500 mrtvých, mezi nimi 34 židovských lékařů a zdravotníků.¹⁷⁵ „Poslední fází v dějinách bývalého terezínského ghetta se stala repatriace.“¹⁷⁶ Pod dohledem francouzsko-belgické a americké repatriční komise začali českoslovenští občané, později i členové dalších států, odcházet z Terezína. Chod tábora, který byl od 19. června 1945 přejmenován „Bývalý koncentrační tábor, Terezín – město“, zajišťovali s velkou obětavostí bývalí vězňové.¹⁷⁷ Bez ohledu na vlastní pohodlí pomáhali nemocným kamarádům. Těžko bychom hledali silnější projev lásky k bližnímu a naprosté nesobeckosti. Poslední skupiny Židů odcházeli z Terezína až v červenci a v srpnu 1945.¹⁷⁸ Tito lidé často neměli kam jít. Mnozí se nechtěli vracet do zemí, které je vystavily tak ohromnému utrpení. Jiní požádali o vystěhování do Ameriky či Palestiny.

¹⁷⁰ BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27].

Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁷¹ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27].

Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁷² Srov. BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27].

Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁷³ BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27].

Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Srov. BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27].

Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁷⁶ BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27].

Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-03-27].

Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>

Někteří členové židovské minority, kteří přežili druhou světovou, zůstali v Československé republice. Mohli bychom očekávat, že vztah majority k Židům se po válce rapidně změnil k lepšímu, že antisemitismus ze společnosti vymizel. Bohužel se tak nestalo. Konec války se pro některé členy majority stal možností kompenzace předválečné frustrace z vydání Československa Hitlerovi. Mnoho Čechů dalo průchod animozitě vůči Židům, obzvláště vůči německy mluvícím Židům. Antisemitismus byl po roce 1945 rozdmýcháván obavou z budoucnosti a nacionalistickými výroky politiků. Komunistický režim, který po válce uchvátil veškerou moc v Československu, se potřeboval vypořádat se svými odpůrci. Zpočátku byli cílem perzekuce např. představitelé nekomunistických stran, později církevní hodnostáři, inteligence a živnostníci. Nakonec přišli na řadu spolustraníci. Byli to ti stejní lidé, kteří se v pounorovém období aktivně zapojovali do nezákonností. „Tyto souzené komunisty nelze chápat jako oběti režimu a stavět je na roveň ostatním.“¹⁷⁹ Stali se obětním beránkem vnitrostranického boje.¹⁸⁰ Jejich vlastní jednání bylo důsledkem toho, že stanuli před soudem.¹⁸¹ Přesto tvoří součást politických procesů v 50. letech v Československu. Okupace českých zemí a 2. světová válka skončila, ale rasová perzekuce Židů pokračovala.

2.6. Komunistický antisemitismus 50. let v ČSR

Československá republika se po válce dostala do sféry vlivu SSSR. Důležité politické posty obsadili zástupci komunistické strany (např. Klement Gottwald, Rudolf Slánský), získali zásadní vliv a stali se hrozbou demokracie v republice¹⁸². Komunisté postupně převzali moc ve státě. Dne 25. února 1948 prezident Beneš přijal demisi nekomunistických ministrů a vládu doplnil komunisty. 9. května 1948 byla přijata nová komunistická ústava, která vyhlásila lidově demokratickou republiku. Novou ústavu prezident nepodepsal. 30. května 1948 proběhly volby s vynucenou účastí a možností volit pouze kandidáty Národní fronty

¹⁷⁹ HALAMOVÁ, Veronika. *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-16-0, s. 7

¹⁸⁰ Srov. HALAMOVÁ, Veronika. *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-16-0.

¹⁸¹ Srov. HALAMOVÁ, Veronika. *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-16-0, s. 7

¹⁸² Srov. Blahuse. *Klement Gottwald* [online]. In: 16. 3. 2017 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <http://zivotopisy.luksoft.cz/klement-gottwald/>

ovládanou komunisty.¹⁸³ Edvard Beneš abdikoval a na jeho místo nastoupil 14. června 1948 Klement Gottwald.¹⁸⁴ „Komunistický režim v ČSR propagoval homogenní společnost, ve které Židé údajně neexistovali, neboť se asimilovali.“¹⁸⁵ Komunistický antisemitismus potíral židovství jako takové. Občané židovského původu se k židovství nemohli hlásit.¹⁸⁶ Totalitní režim byl velice úspěšný v potlačování odlišností (např. etnická příslušnost, náboženství) a v podstatě vyloučil existenci menšin¹⁸⁷. Komunisté řadili Židy mezi buržoazní a imperialistické živly, stali se třídním nepřítelem.¹⁸⁸ Jejich utrpení v období 2. světové války bylo režimem relativizováno a postupně negováno. Někteří představitelé komunistické strany tvrdili, že Židé válku zavinili a měli z ní prospěch. Nevnímali je jako válečné oběti. Židé byli znovu shledáváni viníky válečných událostí. Mnozí členové KSČ Židy klasifikovali jako prospěcháře a oligarchy, snažící se „získat kapitál z popela Osvětimi a Majdanku.“¹⁸⁹ Na rozbíhající se perzekuci se podílel i prezident Klement Gottwald. Politické procesy sloužily v padesátých letech k prosazení mocenského monopolu. Působily jako stabilizační faktor a způsob řešení dlouhodobého napětí ve společnosti.¹⁹⁰ K jejich organizaci dal pokyn Sovětský svaz. „Měly ideologické poslání, byly zdrojem strachu a účinným způsobem likvidace skutečných a vymyšlených odpůrců režimu.“¹⁹¹ Tyto procesy byly zinscenovány na politickou objednávku. Dopředu bylo rozhodnuto o vině i trestu obžalovaných bez ohledu na důkazy. Během procesů docházelo k porušování práv (např. práva na obhajobu), falzifikaci důkazů a psychickému či fyzickému týraní obžalovaných.¹⁹² Obvinění se museli učit nazpaměť své

¹⁸³Srov. Blahuse. *Klement Gottwald* [online]. In: 16. 3. 2017 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <http://zivotopisy.luksoft.cz/klement-gottwald/>

¹⁸⁴Srov. NOVOTNÝ, Karel, KUFNEROVÁ Zlata. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Praha: Dita, 2006. ISBN 80-859-2643-1, s. 163.

¹⁸⁵PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s. 75.

¹⁸⁶Srov. PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s. 75.

¹⁸⁷Srov. PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s. 75.

¹⁸⁸Srov. PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s. 73.

¹⁸⁹PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1, s. 73.

¹⁹⁰Srov. HALAMOVÁ, Veronika. *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-16-0, s. 15.

¹⁹¹HALAMOVÁ, Veronika. *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-16-0, s. 15.

¹⁹²Srov. HALAMOVÁ, Veronika. *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-16-0, s. 16.

výpovědi, které sestavovaly vyšetřovací orgány tak, aby dokazovaly vinu. Oběťmi politických procesů se stali mimo jiné vedoucí funkcionáři židovského původu. Představitelé KSČ našli a označili svého vnitřního nepřítele.¹⁹³ Mechanismus obětního beránka se ocitnul ve fázi označení obětního beránka.¹⁹⁴ Režim potřeboval „očistit“ svou pověst a znovu vzbudit důvěru společnosti narušenou hospodářským úpadkem a sníženou životní úrovní obyvatel. Strana se snažila se vytvořit dojem, že přijímá zodpovědnost za své omyly. Komunistická strana v rámci falešné sebereflexe ukázala na „údajnou příčinu narušení pořádku a sjednotila se pomocí účasti na vyhnání a likvidaci obětí“¹⁹⁵ Vykonstruovaný politický proces s Rudolfem Slánským se konal pod nátlakem Stalina na konci listopadu 1952. Předcházela mu vlna zatýkání, fyzického nátlaku a nekonečných výslechů 14 komunistických funkcionářů židovského původu. Na lavici obžalovaných stál např. ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis, zástupce generálního tajemníka KSČ Josef Frank a generální tajemník KSČ Rudolf Slánský. Jedenáct obžalovaných dostalo trest smrti (mezi nimi R. Slánský), tři byli odsouzeni na doživotí. Počet trestů smrti udělených v jediném procesu byl nejvyšší za hranicemi SSSR. Poprava se konala 3. prosince 1952 v Pankrácké věznici. Mechanismus obětního beránka se posunul do stadia likvidace obětního beránka, čímž se vyřešila mimetická krize a destabilizace řádu v KSČ.¹⁹⁶ Režim byl zbaven nepřítele (Židů), který představoval ohrožení strany i Československa svými zahraničními vazbami, nedostatečným „slovanstvím“ a etnickou jinakostí. Komunita se likvidací nepřítele sjednotila.¹⁹⁷ Politickými procesy byl komunistický režim v ČSR ukotven a legitimizován. Komunisté ovládali život obyvatel Československa až do konce 80. let 20. století.

Komunistický režim v Československé republice padl až po roce 1989. Události Sametové revoluce vyvrcholily 17. listopadu 1989 a vedly ke změně politického zřízení a nástupu demokracie.¹⁹⁸ Posledním prezidentem Československa se stal zakládající člen Občanského

¹⁹³ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45.

¹⁹⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45.

¹⁹⁵ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 46.

¹⁹⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56.

¹⁹⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 46.

¹⁹⁸ Srov. EMMERT, František. *Sametová revoluce: cesta ke svobodě*. V Brně: CPRESS, 2019. ISBN 978-80-264-2834-3, s. 89.

fóra a Charty 77 dramatik, spisovatel, disident a kritik komunistického režimu Václav Havel. Jeho odkaz je pro další generace nevyčísitelný. Jako prezident prosazoval svobodu, demokracii, toleranci bez ohledu na barvu pleti, vyznání či místo narození. Byl vysoce hodnocen a často vyhledáván osobnostmi celého světa. Václav Havel a další výrazné osobnosti z politické i kulturní sféry (např. Petr Uhl, Valtr Komárek, Fedor Gál, Marta Kubišová, Karel Kryl) se zasloužili o změnu života v Čechách.¹⁹⁹ Sametová revoluce se stala cestou ke svobodě, humanitě, porozumění, dialogu, pravdě a lásce.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

Tato kapitola bakalářské práce bude zaměřena na praktickou část výzkumu.

3.1. Cíl výzkumu

Cíl provedeného výzkumu navazuje na cíl bakalářské práce. Zkoumá, zda členové židovské minority vnímají tradovanou zkušenost perzekuce ve vlastní rodině jako motivaci své angažovanosti na poli humanitárních aktivit. Během výzkumu jsem se pokusila analyzovat postoje vybraných jedinců k problematickým událostem 20. století v českých zemích. Dílčími cíli práce je získání odpovědí na výzkumné otázky, které se týkaly fenoménu ovlivnění respondentů tradovanými rodinnými příběhy, vírou, tradicemi a vzorovými osobnostmi z jejich života. Zjišťovali jsme, jaké postoje vybraní jedinci zaujímají k humanitárním aktivitám a jaké mají názory na vnímání humanity českou majoritní společností.

3.2. Metoda výzkumu

Jako výzkumnou metodologii jsme zvolili kvalitativní výzkum založený na polostrukturovaných rozhovorech, které byly postavené na předem připraveném okruhu otevřených i uzavřených otázek. Tento okruh byl postupně doplňován dalšími otázkami podle kontextu rozhovoru. Kvalitativní výzkum je induktivní metodou využívanou např. v antropologii. Zkoumá, jak jednotlivci a skupiny nahlízejí na svět, jak ho interpretují.²⁰⁰

¹⁹⁹ Srov. EMMERT, František. *Sametová revoluce: cesta ke svobodě*. V Brně: CPRESS, 2019. ISBN 978-80-264-2834-3, s. 239.

²⁰⁰ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2, s. 52-54.

Pomocí kvalitativního výzkumu může výzkumník získat poměrně velké množství informací z malého počtu participantů. Tento pojem zahrnuje různé přístupy, metody a techniky zkoumání jevů, které se nezakládají na kvantifikaci empirických dat, ale jsou důležité pro zaznamenání podrobné analýzy. Kvalitativní výzkum je velmi pružný a vyznačuje se vysokou validitou. Tuto techniku jsem zvolila, protože téma mojí bakalářské práce, vyžaduje odpovědi směřující do hloubky problému a empatický přístup. Výzkum se týká pochopení mezilidských vztahů a motivací k určitému jednání respondentů. Cílem výzkumu je objasnit postoje vybraných jedinců k minulosti, víře a kultuře, která významně ovlivňuje jejich životní rozhodnutí, chápat důvody a motivace chování respondentů v souvislosti s tradovanou zkušeností perzekuce a formovat vědecký základ pro zvolené téma.

Kvalitativní výzkum provedený v této bakalářské práci má umožnit porozumět vybrané tematice, pomoci analyzovat, hodnotit získané výsledky a interpretovat údaje, které jsem od respondentů získala v průběhu výzkumu. Ke kritické analýze získaných informací by nám mohlo dopomoci abstraktní myšlení. Neměli bychom při rozhovorech zapomínat na empatický přístup k respondentům a takt, protože se zvolené téma dotýká velmi citlivých událostí v životech rodinných příslušníků dotazovaných. Je důležité, přizpůsobit své komunikační schopnosti situaci a věku respondentů, správně vysvětlit záměr a podstatu otázek.

3.3. Charakteristika respondentů a zvoleného tématu

Rozhovory byly uskutečněny po vzájemné dohodě v bytech respondentek, které byly dopředu seznámeny s tématem mojí práce i s okruhy otázek, které jim budou kladeny. Dotazované ochotně odpovídaly na otázky, oceňovaly zvolené téma a rády mi předaly svoje zkušenosti a názory. Věková hranice respondentek nebyla stanovena. Všechny dotazované byly ženy židovského původu, s tradovanou či žitou zkušeností perzekuce. Všechny ženy byly v různých etapách svého života aktivní v humanitární oblasti. Respondentky jsou výrazné osobnosti se znalostí historických událostí, které jsme zmínili v teoretické části bakalářské práce.

Paní Věra Roubalová-Kostlánová se stala první respondentkou mojí bakalářské práce. Nejprve jsme se setkaly pouze po Skypu, protože nám probíhající pandemie znemožnila

osobní setkání. Později (na konci května 2021) mě paní Věra uvítala ve své domácnosti, čehož se velice vážím. Její zájem, zkušenosti, důvěra, poskytnuté informace a ochota mi pomoci jsou pro mě cenné a hodnotné. Paní Věra se narodila roku 1947 v Praze ve významné židovské rodině zakladatele židovského muzea. O svých židovských kořenech se dozvěděla od bratrance, když se poprvé setkala s výrazem „židě“, kterým ji častovala paní učitelka ve škole. Mnozí příbuzní z matčiny i otcovy strany paní Věry prošli Terezínem a byli zavražděni v Osvětimi. Rodiče paní Věry strávili druhou světovou válku v Anglii. Po návratu do vlasti se otec paní Věry stal aktivním politikem (KSČ), v roce 1950 byl zatčen a odsouzen v procesu s Marií Švermovou k šesti letům vězení. Paní Věra prožila část svého dětství v Dětském domově. Odtržení od rodiny v čase dětství mělo výrazný vliv na některá její budoucí rozhodnutí. Paní Věra aktivně pomáhala lidem v nouzi bez ohledu na vlastní bezpečí, pohodlí, politickou nebo ekonomickou situaci. Spolu s prvním manželem se stala signatářkou Charty 77 a snažila se šířit humanitní ideály (svoboda, demokracie, tolerance), kterým dodnes věří. Přestože se mnohokrát ocitla v nebezpečných situacích, nepodlehla strachu, nátlaku StB ani manipulaci. Během Sametové revoluce se s manželem zapojila do Občanského fóra. Po jeho smrti pokračovala paní Věra v činnosti spojené s Chartou 77. Stala se jednou ze tří mluvčích tohoto „volného, neformálního a otevřeného společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojovala vůle společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě.“²⁰¹ Pracovala jako psychoterapeutka v komunitním centru. Zaměřila se na pomoc lidem s traumatem holocaustu. Pomáhala v uprchlických táborech a jako supervisor třináctkrát navštívila Čechensko. Dodnes tvrdí, že *„člověk má pomáhat potřebným svou otevřeností, ochotou k dialogu a nasloucháním“*. Potkala mnoho lidí, kteří ji výrazně ovlivnili. Osobnosti jako Václav Havel, Taťana Fischerová, ale i lidé, kterým pomáhala, zanechali v jejím životě nerasmazatelnou stopu. Paní Věra zásadně odmítá předsudky, stereotypní uvažování a „kolektivní vinnu“. Tento pojem vnímá jako zlo ve společnosti, která se vlivem manipulace médií, sociálních sítí a některých politiků, dopouští generalizace. Paní Věra je podle svých slov životní optimistkou a stále věří v dobro ukryté v každém z nás.

Druhý rozhovor proběhl 1. června 2021 se skupinovou analytičkou, psychoterapeutkou, novinářkou, publicistkou a signatářkou Charty 77, paní Helenou Klímovou (narozena roku

²⁰¹ PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977-1989: Od morální k demokratické revoluci*. Praha: Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury, Ústav pro soudobé dějiny ČSAV a ARCHA, 1990. ISBN -80-9000422-1-X, s. 12.

1937 v Praze). Jelikož byli rodiče paní Heleny za 2. světové války deportováni do Terezína, strávila část svého dětství v evangelickém sirotčinci. Paradoxně vnímá toto období pozitivně a vzpomíná na ně s úsměvem na rtech, protože ji děti v sirotčinci přijaly mezi sebe. V Praze občas pociťovala distanc z důvodu židovského původu, o kterém věděla od raného dětství. Tradiční židovské náboženské symboly se v rodině neobjevovaly, rodina se snažila plně integrovat do majoritní společnosti. Paní Helena „*nevyrostla v židovské víře ani filozofii, tradice se však projevovala v židovské praxi, jejíž výrazem je židovská soudržnost*“. Paní Helena slaví „Šábes“ s velkou radostí, protože je podle ní důležitou terapeutickou metodou a podstatným prvkem, který udržel židovský národ při životě. Tradice Šabatu je podle ní „*výrazem ztráty prostoru po odchodu Židů z původní Izraele, ale zároveň ponechání si času.*“ Paní Helena se věnuje od 70. let 20. století psychoterapii. Praxi provozuje od roku 1982, kdy zároveň vstoupila do židovské komunity. Důvodem byli její klienti židovského původu se stejnou rodinnou anamnézou a potřeba „někam patřit“. Paní Helena se výrazně podílela na občanském životě společnosti svou publikační činností a dobrovolnou prací v občanských sdruženích. Je zakládající členkou několika organizací (např. Česká společnost pro psychoanalytickou psychoterapii, IGA Praha atd.) a signatářkou Charty 77 od roku 1978. Paní Helena uvádí že „*každý člověk by měl žít podle humanitních zásad*“. Je skromná, odvážná, otevřená, energická, vyrovnaná, cení si pravdivosti a psychoterapii vnímá jako možnost humanizace světa.

Třetí rozhovor se také odehrál 1. června 2021 v Praze, kde trvale žije respondentka Jarmila Kročková (narozena roku 1947 v Ostravě). Rodiče paní Jarmily prožili 2. světovou válku v Anglii a po jejím ukončení se vrátili do Ostravy. Bohužel byli oba zatčeni a uvězněni ve vykonstruovaném procesu s Rudolfem Slánským a rodina byla znovu rozdělena. Paní Jarmila nevnímá odtržení o rodičů nijak tragicky, což je podle jejich slov ovlivněno výchovou. Po návratu z vězení ji rodiče vedli k tomu, aby si „*dokázala najít své místo na slunci bez ohledu na minulost*“. Respondentka sama sebe charakterizuje jako „pasivní židovku“. Uvádí, že v čase jejího dětství a dospívání se ve společnosti objevovaly antisemitské nálady, politická situace dané doby taktéž nepřispívala k rozvíjení židovské identity v rodinách Židů. Pocit sounáležitosti byl a stále je v její rodině všudypřítomný. Vyplývá z historických událostí a dodržování některých židovských tradic. Paní Jarmila pracovala v Ústavu pro péči o matku a dítě, po dvou letech přešla do Ústavu anorganických syntéz. V 70. letech působila v Institutu

hygieny a epidemiologie v laboratoři WHO, později byla konzultantkou klinického výzkumu britské farmaceutické společnosti. Respondentka vnímá pozitivně humanitární aktivity jako takové. Podle jejích slov má smysl pomáhat lidem, kteří to potřebují. Je toho názoru, že dnešní společnost se málo zajímá o historii, což by podle ní mohlo vést k recidivě událostí v komunistickém Československu. Svá vnoučata, která jsou vychovávána v duchu židovských tradic a navštěvují židovské školy, podporuje v oblasti vzdělání. Vypráví jim příběhy svých předků, kteří zahynuli v Terezíně proto, aby „*nová generace měla dostatek informací, ze kterých se může poučit*“. Sympatizovala s lidmi okolo Charty 77, ale nikdy ji nepodepsala. Na lidech oceňuje otevřenost a upřímnost. Je toho názoru, že společnost se má spojovat. Rodina paní Jarmily je důkazem, že mezináboženský dialog je reálný, že spolu mohou žít lidé rozdílného vyznání. Paní Jarmila je energická optimistka s obrovským zájmem o historii, která se „*snaží žít tak, aby měla čistý stůl*“.

Tabulka 1. Respondenti

Označení	Respondentka	Pohlaví	Specializace
R1	Věra	Žena	Sociální pracovnice, psychoterapeutka
R2	Helena	Žena	Novinářka, publicistka, psychoanalytička, psychoterapeutka
R3	Jamila	Žena	Ústav pro péči o matku a dítě, Institut hygieny a epidemiologie laboratoře WHO, konzultantka klinického výzkumu

3.4. Popis organizace a průběhu výzkumu

Důležitou součástí mojí bakalářské práce je provedení kvalitativního výzkumu s pomocí polostrukturovaného rozhovoru se třemi respondentkami. Rozhovory probíhaly průběžně v období od prosince 2020 až do konce května 2021. Nejdůležitější podmínkou výběru respondentů byla příslušnost k židovskému etniku a pohlaví. Dotazované osoby musely tedy být ženy židovského původu. Všechny respondentky měly odpovědět na deset otázek zaměřených na hlavní téma bakalářské práce, které osvětluje postoj židovské minority k problematickým událostem 20. století v českých zemích a ovlivnění vybraných jedinců vzorovými osobnostmi jejich života, kulturou, tradicemi a vírou. Respondentky byly předem seznámeny s podmínkami provedení výzkumu a s využitím informací. Otázky byly

pokládány v pořadí od 1 až 10, přičemž v případě stručných odpovědí tazatelka pokládala doplňující otázky. Pro výzkum byly osloveny respondentky, které mají přehled o historických událostech, souvisejících s tématem práce. Vybrala jsem výrazné osobnosti, které byly v průběhu života ovlivněny tradovanými rodinnými příběhy a podílely se svou činností na poli humanitárních aktivit. Žádnou z těchto žen jsem dříve neznala a jejich otevřenosti a sdílnosti si velice vážím. Při rozhovorech jsem se snažila být empatická, taktická a přistupovat citlivě k tématu i dotazovaných osobám.

3.5. Polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami a etika rozhovoru

Jan Hendl uvádí, že polostrukturovaný rozhovor je forma sběru dat, kterou tvoří naslouchání vyprávění, kladení otázek a získávání odpovědí.²⁰² Způsob kladení otázek je velice důležitý. Otázky by vždy měly být otevřené, citlivé, jasné a neutrální. Respondent musí kladeným otázkám rozumět a odpovídat pravdivě. Musí mít možnost použít vlastní slova, odpovědi mu nesmí být vnucovány.²⁰³ Dotazovaný vyjadřuje své vlastní názory, pocity, objasňuje vztahy a souvislosti. Polostrukturovaný rozhovor umožňuje pokládat otázky týkající se respondentových zkušeností, názorů, hodnot, postojů k historickým i politickým událostem. Odpovědi respondentů mohou tazateli pomoci objasnit, co si lidé myslí, jaké mají záměry, hodnoty, po čem touží. Polostrukturovaný rozhovor nám umožňuje získat emotivní odpovědi, zároveň identifikovat dotazovaného, jeho věk, vzdělání či zaměstnání. Komunikace tazatele i dotazovaného musí být otevřená a rovnocenná. Tazatel by si měl získat důvěru dotazovaného, měl by mu poskytnout informace o účelu a využití získaných odpovědí.²⁰⁴ Tazatel by měl vždy dodržovat zásady pro vedení interview. Měl by klást postupně jednu otázku po druhé, kterou je možno později doplnit. Dotazovanému dává tazatel najevo svůj zájem, pozorně naslouchá, formuluje jasně. Tazatel musí být neutrální k obsahu dat, nesmí posuzovat osobu, které klade otázky. Tazatel by měl ke každému respondentovi přistupovat individuálně, respektovat jeho možnosti a snažit se navozovat spontaneitu. Při polostrukturovaném rozhovoru musí být respektováno citové rozpoložení

²⁰² Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040, s. 164-170.

²⁰³ Tamtéž, s. 164-170.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 164-170.

dotazovaného. Nevýhodou tohoto druhu rozhovorů je časová náročnost z hlediska jeho organizace, provedení i vyhodnocení.

Kvalitativní výzkum provedený v praktické části této práce využíval právě metodu polostrukturovaného rozhovoru. Zároveň se bral v úvahu i etický aspekt provedení rozhovoru. Bylo třeba si uvědomit, že téma perzekuce, je pro všechny dotazované velice citlivé. Při výzkumu jsme se dotýkali rodinných traumat z války, nelehkého dětství dotazovaných, ztráty blízkých. Bylo nutné přistupovat k tématu s pokorou, úctou a vážností. Schopnost empatie a taktu byla při rozhovorech nepostradatelná. Zároveň bylo třeba získat nadhled a zůstat objektivní. Všechny respondentky vybrané pro náš výzkum, jsou výrazné osobnosti, podílející se na společenském životě. Bylo jim předem řečeno, že výsledky výzkumu a jejich zveřejnění v bakalářské práci nebudou zasahovat do jejich osobního života a soukromí, budou sloužit pouze pro zpracování relevantních nezkreslených závěrů.

3.6 Struktura otázek

Pro získání plnohodnotných názorů a postojů respondentek ke zvolenému tématu bylo během výzkumu položeno 10 otázek, které byly předem definovány a konzultovány s vedoucím bakalářské práce. Během rozhovorů byl kladen důraz na neutrální a citlivé položení otázek, abychom předešli ovlivnění respondentů cizím názorem. Některé otázky působily na dotazované velmi pozitivně, u jiných jsme se zastavili, otázka byla opakována nebo položena jinými slovy. Respondentky měly dostatek času rozmyslet odpovědi, které byly v některých případech velmi emotivní.

První otázka zkoumala, zda tradované rodinné příběhy ovlivnily život či některá rozhodnutí respondentek. Ve svých odpovědích respondentky vzpomínaly na své předky, prarodiče i rodiče, na jejich vyprávění, které v budoucnu více či méně ovlivnilo jejich rozhodování, zaměstnání, způsob života.

Druhá otázka se zabývala specifikem proměny vnímání těchto rodinných příběhů v čase dětství, dospívání a dospělosti. Všechny dotazované popsaly intenzivní změnu ve vnímání těchto příběhů a chuť reprodukovat je dalším generacím. Považují za důležité šířit

tradovanou či žitou zkušenost perzekuce, protože je to jeden ze způsobů, jak zabránit recidivě událostí 2. světové války.

Třetí otázka byla zaměřena na životní vzory dotazovaných. Vyžadovala u některých osobností delší zamyšlení, jelikož se dotazované cítily být ovlivněné několika lidmi a bylo pro ně důležité zmínit více vzorů svého života. Mezi své vzory respondentky řadily výrazné politické osobnosti, rodiče i své děti.

Čtvrtá otázka se snažila o získání popisu těchto životních vzorů, jejich vlastností, činů, které ovlivnily respondentky. Zajímavé bylo zjištění, že dotazované nevnímají příliš intenzivně některé negativní vlastnosti nebo činy svých vzorů, nejsou pro ně zásadní.

Pátá otázka byla velice důležitá, protože se zabývala vlivem víry na některá životní rozhodnutí dotazovaných i na jejich život jako takový. Zpočátku se zdálo, že víra nemá na životy dotazovaných příliš silný vliv. V průběhu rozhovorů jsme ale vliv víry zaznamenali. Respondentky se ve vzpomínkách navracely k prvním momentům, kdy pocítily své židovské kořeny. Jedna z respondentek popisovala vliv židovství i křesťanství zároveň. Zajímala jsem se o vliv víry na výchovu dětí, na manželství, chod domácnosti, vztahy v rodině, zájmy.

Šestou otázkou jsem se pokusila proniknout do problematiky víry jako výrazné součásti života, která napomáhá v krizových situacích. Snažila jsem se zjistit, zda je víra fenoménem, který motivuje vybrané osobnosti k aktivitám na humanitárním poli.

Pomocí sedmé otázky jsem zjišťovala, zda jsou židovské tradice faktorem, který v rodině napomáhá vytvářet a udržovat pocit sounáležitosti a solidarity. Zajímala jsem se o konkrétní tradice, které jsou výrazem některých událostí v dějinách židovského národa.

Osmá otázka se dotazovala po konkrétních aktivitách v humanitární oblasti, které respondentky považují za důležité a účinné. Zajímala jsem se o jejich postoj k problematickým událostem 20. století v českých zemích. Bylo mým cílem zjistit, zda respondentky vnímají negativní zkušenost perzekuce Židů jako motivaci pomáhat lidem v krizových situacích.

Devátá otázka byla nasměrována k hodnocení postojů české společnosti k humanitárním aktivitám z pozice členů židovské minority. Zjišťovala jsem, zda dotazované cítí ovlivnění

majority politickými osobnostmi a událostmi dnešní doby, nedostatkem informovanosti populace či jinými faktory.

Poslední otázka se dotazovala po reálné možnosti recidivy událostí druhé světové války a možnostem, jak tomu zabránit. Zajímala jsem o postoj respondentek k pojmu „kolektivní vinny“. Pokusila jsem se blíže proniknout do toho, jak vybrané osobnosti vnímají Terezín, jediné židovské ghetto na území Československa.

3.7 Analýza a interpretace získaných výsledků

V této části práce vytvoříme analýzu rozhovorů, které byly uskutečněny v rámci výzkumu. Odpovědi respondentek budou porovnány. Na základě této komparace budeme interpretovat shodné, podobné či odlišné odpovědi.

3.7.1 Tradované rodinné příběhy

Snažili jsme se zodpovědět otázku, zda vybrané osobnosti v průběhu jejich života ovlivnily tradované rodinné příběhy. Zajímalo nás, jak se vnímání příběhů proměňovalo v čase dětství, dospívání a dospělosti.

Podle odpovědí respondentek byla zjištěna shoda:

- Ovlivnění tradovanými či žitými rodinnými příběhy
- Proměna vnímání v čase dětství, dospívání a dospělosti

Všechny respondentky uvádějí, že v období jejich dětství se o zkušenosti perzekuce v rodinách nemluvalo. Důvodem mohl být podle dotazovaných strach, přirozená potřeba potlačit vzpomínky na tragické události, které rodiny postihly, chuť žít plnohodnotný život bez traumat minulosti. Zároveň všechny respondentky tvrdí, že jako děti věděly, že se nemají ptát, že se o válečných událostech nemluví, vnímaly to jako tajemství.

Z vyprávění paní Jarmily vyplývá, že je ovlivněna rozbitím rodiny zásahem komunistické moci. Uvádí, že *„otec byl v procesu s Rudolfem Slánským odsouzen za vlastizradu k patnácti letům vězení. Následně došlo k zatčení mojí matky. S bratrem jsme byli rozděleni“*. Z výpovědi paní Heleny je zřejmé, že rodinné vazby byly zpřetrhány v době okupace. *„Podle norimberských*

zákonů bylo manželství mých rodičů smíšené. Otec byl poslán do pracovního tábora, protože se odmítal rozvést s maminkou, kterou pak odvezli do Terezína. Já jsem skončila v sirotčinci“.

Z výpovědí dotazovaných vyplývá, že se v dospělosti zajímaly o životy svých předků. Nyní je předávají svým dětem a vnoučatům. Toto téma přestalo být v rodinách tabu. Podle slov respondentek je potřeba o historických událostech mluvit. Vnímají to jako jednu z možností, jak předejít recidivě událostí vedoucích k perzekucím. Některé vzpomínky či vyprávění provázejí dotazované dodnes.

Helena: *„Bylo mi 5 let, když babičku zařadili do transportu. Věděla jsem, že odchází někam, odkud není návratu stejně jako teta a strejda před ní, protože maminka uvařila na rozloučenou v rámci přidělového systému lepší oběd. Nechtěla jsem babičku pustit, byla jsem na ni zvyklá. Běžela jsem ze čtvrtého patra až na ulici a křičela jsem, aby se vrátila. Babička držela v jedné ruce malý kufřík a ve druhé ruce hůlku, kterou na mě hrozila, že se musím vrátit domů. Byla rázná. To mě provází ve snech do dnešních dnů. Babičku jsem ten den viděla naposled.“*

Věra: *„Moje babička (maminka mojí matky) prošla Terezínem, po válce emigrovala do Izraele. Když mi bylo patnáct, přišla zpráva, že babička zemřela. Pamatuju si, že moje máma zrovna vařila a vařila dál. Až po chvíli si sedla, nebrečela. Byla smutná, ale nemluvila. To mě vzalo. Moje máma byla impulzivní, veselá a přirozená. O těchto věcech se prostě nemluvalo, neprojevovaly se emoce. Bylo to tak těžké, že to nešlo. Všechno mi došlo až časem.“*

Shrnutí výzkumné oblasti tradovaných rodinných příběhů nám odhaluje jeden z klíčových prvků náboženství, kterým je *tabu*. Tento fenomén má v židovských rodinách, které prošly zkušeností perzekuce specifický význam. Jeho psychologickým efektem je zabránit vzniku dalších traumat z pronásledování a perzekuce příslušníků židovského národa u nových generací.²⁰⁵ Zákaz, tajemství či tabu fungují jako hradba. Starší generace se snaží vědomě či nevědomě zamezit působení traumatizujících událostí na své potomky.²⁰⁶ Paní Věra se věnuje lidem s traumatem holocaustu a jeho přenosu na další generace. Podle jejich slov může být důvodem tabuizace zkušenosti perzekuce strach z recidivy, či podvědomá snaha

²⁰⁵ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 46.

²⁰⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 62.

zabránit krizím, způsobených roztržením rodin a přetrháním společenských vazeb v židovské minoritě. Sama touto traumatizující zkušeností prošla. Z její výpovědi vyplývá, že *„když jsou děti odtrženy od mámy a táty, zanechá to v nich nesmazatelnou stopu. Potřebují získat pocit bezpečí, jistoty. Nezáleží na tom, zda to jsou židovské či jiné děti. Proces odtajnění minulosti a prolomení tabu je bolestný, ale nutný.“*

3.7.2 Vzorové osobnosti

Dotazovali jsme se respondentek, zda jsou ve svém smýšlení a jednání determinováni vlivem vzorových osobností. Zajímalo nás, které osobnosti se staly životními vzory dotazovaných. Jaké charakterové vlastnosti těchto vzorů byly pro dotazované důležité.

Z odpovědí respondentek vyplývají následující shody:

- Ovlivnění osobností Václava Havla
- Ovlivnění rodiči

Respondentky Věru a Helenu ovlivnil Václav Havel při spolupráci v disentu. Stal se pro ně vzorem pro svou zásadovost, čestnost a prosazováním humanitních ideálů. Paní Jarmila uvádí, že ji Václav Havel ovlivnil až jako státník. Vnímá ho jako politickou osobnost, která se zasloužila o svobodu a demokracii v Čechách.

Všechny respondentky shodně uvádějí, že jsou významně ovlivněny svými rodiči. Paní Helena charakterizovala svou maminku jako obětavou vlastenku. Paní Věra si u svých rodičů cenila pravdomluvnosti a soudržnosti. Uvádí, že *„chtěla být jako máma a najít si chlapa jako táta“*. Paní Jarmila uvádí, že rodiče byli odvážní a vštěpovali ji, aby *„žila život s čistým stolem“*.

Věra: *„Vztah k životu a celkově ke všemu mám přes lidi. Někoho potkám a ten mě ovlivní. Své vzory nevnímám jako lidi bez chyb. Cením si Táni Fišerové kvůli jejímu vztahu k synovi a Dany Němcové, protože je laskavá, vtipná a chytrá. To je pro mě skvělá kombinace. Na svých postojích v disentu si stála velmi tvrdě, a to se mi líbilo.“*

V našem výzkumu jsme se zabývali otázkou působení vzorových osobností na vybrané osobnosti. Na základě poznatků o mimetické povaze lidské touhy shledáváme, že respondentky napodobovaly jednání svých vzorů, byly determinovány jejich vlivem a zároveň svou touhou po uznání druhými lidmi.²⁰⁷ Pomocí miméze se vytvářela přátelství mezi lidmi se

²⁰⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 36.

společnými zájmy, shodnými vyznávanými hodnotami. Taktéž poukazujeme na utváření autonomie respondentek vlivem mimeze v průběhu jejich života.²⁰⁸ Lidská touha je podmíněna kulturním zázemím a interakcí mezi členy dané společnosti.²⁰⁹ V našem případě nevzniká působením mimeze rivalita či konflikt, protože se jedná o tzv. „vnější zprostředkování“.²¹⁰ Připsané životní role, jež hrají důležitou úlohu, můžeme pojmenovat vztahem rodiče a potomka, učitele a žáka. Tato postavení brání vzniku konfliktu, mezi působícími subjekty je totiž vytvořena přirozená akceptovaná propast.²¹¹ Z výpovědi paní Heleny vyplynulo, že její maminka byla obětavá vlastenka. Ve svých dětech pěstovala lásku k vlasti, českému jazyku i historii českého národa. Babička i maminka vyznávaly „Masarykovské ideály“, které Helenu ovlivnily do budoucna. Paní Helena uvádí, že ji „maminka učila odvaze, zásadovosti a ochotě pomoci druhým. Díky jejímu vzoru se snažila žít život s čistým svědomím“.

3.7.3 Kultura a tradice

Pokusili jsme se objasnit axiologický vztah vybraných osobností a židovských tradic.

Z odpovědí dotazovaných vyplynula shoda:

- Šabat je faktorem udržující v židovské rodině pocit sounáležitosti a solidarity

Podle respondentek je Šabat nejdůležitějším svátkem Židů. Je oslavován s radostí a láskou po celé věky za všech okolností. Všechny dotazované mají Chanukový svícen a občas zapalují dvě svíčky, což vychází ze starověkého židovského zvyku. Paní Helena tvrdí, že tradice se v jejich rodině projevovala v židovské praxi ze strany otce. Šábés shledává jako „*podstatný prvek, který udržel židovský národ při životě*“. Podle paní Věry Židé ztratili po odchodu z původní Izraele svůj prostor, ale ponechali si čas. Šábés vnímá jako „*vyjádření hodnot židovského národa v souvislosti s životem v diaspoře*“.

²⁰⁸ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 23-24.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 23-24.

²¹⁰ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 31.

²¹¹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 31.

Helena: „Židé po odchodu z původní Izraele nestavěli katedrály, místo toho měli Šábés, to se odráží v židovských duchovních písních lidového původu“.

Jarmila: „Jsem sice pasivní židovka, tradici Šabatu ale vnímám jako fenomén, který napomáhá udržovat pocit sounáležitosti.“

Shrnutí oblasti, ve které jsme zkoumali židovské tradice nám umožňuje pochopit a popsat funkci *rituálu*. V našem případě je jedná o tradiční rituální zapalování Chanukového svícnu v období Šabatu. Jak jsme již zmínili, tento židovský svátek je všemi respondentkami vnímán jako výraz židovské kulturní tradice, který napomáhá udržovat v židovských rodinách pocit sounáležitosti. Úkolem rituálu je „zabránit šíření mimetického násilí v dané společnosti“²¹². Dále představuje rituál prostředek uvolnění tabu vyskytujícího se v židovských rodinách²¹³. Rituál můžeme zároveň charakterizovat jako jednání člověka vykazující jistý stereotyp, kterým se odlišuje od ostatních a zajišťuje si bezpečí a životní jistoty. Rituál označujeme jako fenomén, který v židovské společnosti (a nejen tam) formuje společenská pravidla. Tím je právě Šabat, čas odpočinku, rodinných setkání, vyprávění příběhů židovského národa spojených s přípravou tradičních pokrmů a modliteb. Podle slov paní Heleny, dodržují někteří členové židovského národa tradici Šabatu z důvodu zachování duševního zdraví. Je pro ně očistným rituálem. Díky němu pociťují své kořeny, blízkost komunity, ve které mají své místo. Paní Jarmila uvádí, že „světlo šábessových svíček přináší klid a mít do duše člověka“.

3.7.4. Víra

Pokusili jsme se proniknout do problematiky víry jakožto faktoru, který formuje myšlení a jednání vybraných osobností. Zjišťovali jsme, zda vybrané osobnosti vnímají víru jako prvek, který napomáhá k překonání krizových situací.

Podle výpovědí dotazovaných byla zaznamenána shoda:

- Víra napomáhá překonat krizové situace v životě člověka

²¹² Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 46.

²¹³ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 46.

- Mezináboženský dialog je prostředek dosažení míru na Zemi

Paní Helena uvádí, že je ovlivněna židovstvím i evangelickou církví, protože prožila část svého dětství v evangelickém sirotčinci. Přesto ale nebyla schopna sdílet křesťanské vyznání víry související s neposkvřeným početím Ježíše Krista. Přes blízkost, kterou pociťuje k Novému Zákonu, vystoupila v dospělosti z evangelické církve a stala se členkou židovské komunity. Paní Věra byla ovlivněna katolickým vyznáním svého prvního manžela. Celá rodina chodila pravidelně do kostela. Paní Věra poznamenala, že *„kostely má moc ráda, ale nikdy nebyla schopná si tam kleknout ani jít k svatému přijímání“*. V těchto okamžicích si podle svých slov uvědomovala svou odlišnost a židovské kořeny.

Všechny respondentky shledávají dialog mezi náboženstvími nezbytným. Všechny dotazované jsou přesvědčené, že Židé, Křesťané i Muslimové (a mnozí další) vedle sebe mohou žít v míru a vzájemné toleranci. Mohou spolu slavit Vánoce i Chanuku, vzájemně si naslouchat a respektovat se. Mír mezi náboženstvími je podle nich jediný způsob, jak dosáhnout světového míru.

Věra: *„Když jsme doma schovávali v osmdesátém prvním roce celostátně hledanou Mirku Šinoglovou, přišli estébáci. Já byla ve čtvrtém měsíci a ona ve druhém. Byla schovaná v akumulačkách a nenašli ji. To byl moment, kdy jsem se poprvé v životě modlila.“*

Jarmila: *„V pozdějším věku to člověka k víře nějak táhne, obklopuje se lidmi, ke kterým patří a vůbec mu nevadí modlit se židovskou modlitbu a potom si poslechnout Otčenáš“.*

Shrnutí výsledků v oblasti víry nám umožňuje zabývat se otázkou interakce mezi náboženstvími a působením víry na psychiku člověka, který se ocitá působením vnějších vlivů (válka, přírodní katastrofy, politická zvěle, domácí násilí) v ohrožení. Uvedli jsme, že podle slov respondentek víra napomáhá lidem vyrovnat se s krizovou situací. Nemůžeme ale bagatelizovat toto téma pouze na víru jako osobní, soukromý prožitek. Víra je signifikantním prvkem v životě lidském. Podílí se na utváření sociálních struktur společností, formuje psychické procesy člověka, ovlivňuje jeho rozhodnutí a činy. Respondentky shodně uvádějí, že vedle modliteb, vyprávění příběhů židovského národa, je důležitá četba a studium Bible. Považujeme za důležité upozornit zejména na Desatero přikázání. Je etickým kodexem, náповědou a orientací na životních křižovatkách. Zároveň je způsobem, jak omezit konflikt

pramenící z mimetické touhy²¹⁴. Je možností „nalezení východiska z kruhu násilí, závisti a pomsty“²¹⁵. Myšlenka, že Desatero je prostředkem dosažení míru a humanitních ideálů globalizovaného světa, propojila výpovědi všech respondentek. Podle výpovědi paní Jarmily je Desatero jasným návodem, jak žít život s čistým stolem. *„Nezávidět, nekrást, nelhat, nezabíjet, vážit si svých rodičů-je to přece úplně snadné“*. *Neplatí to jen pro Židy, ale pro všechny lidi. Když to budeme dodržovat, bude se nám lépe žít“*.

3.7.5 Humanitární aktivity

Poslední otázky našeho výzkumu se týkaly aktivit v humanitární oblasti. Doptávali jsme se vybraných osobností, které humanitární aktivity nebo organizace shledávají účinnými. Zajímal nás názor dotazovaných na postoj české společnosti k menšinám a humanitárním aktivitám.

Respondentky Věra a Helena považují za samozřejmost pomáhat těm, kteří to potřebují. Obě byly signatářkami Charty 77. Paní Věra tvrdí, že pro lidi v krizových situacích je velmi důležitá vstřícnost a naslouchání. Podle slov paní Heleny je dialog důležitý, zároveň ale upozorňuje na nutnost distribuce služeb. Psychoterapii shledává jako možnost humanizace světa. Paní Věra i Helena se shodují na ideji, že člověk si musí stát za svým názorem a nesmí se nechat zastrašit a zmanipulovat. Všechny respondentky oceňují činnost humanitární organizace Člověk v tísni. Dialog, naslouchání, vstřícnost, schopnosti empatie a nadhledu, respektování druhého bez ohledu na barvu pleti, místo narození, vyznání, jsou podle dotazovaných tou nejúčinnější pomocí. Českou společnost neshledávají jako xenofobní. Uvádějí, že podle jejich názoru se lidé spíše bojí neznámého a často jsou ovlivněni negativními vlivy sociálních sítí, médií a také některých politiků. Všechny respondentky zásadně odmítají pojem „kolektivní vina“. Označují ho jako zlo ve společnosti vedoucí k nenávisti a generalizaci a křivdám. Všechny dotazované shledávají možnost recidivy válečných událostí jako reálnou. Upozorňují na nedostatek informací u mladé generace, která může způsobit, že se může historie opakovat. Zvláště varují před možností opětovného nástupu totalitního režimu. Mladá

²¹⁴ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 90.

²¹⁵ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 90.

generace podle nich často popírá historicky doložené události nedávné doby, zavírá oči před historií, nepovažují ji za důležitou, což se podle respondentek může stát fatální chybou.

Helena: „*Pozvednutí se ve prospěch někoho jiného dodává lidem sílu, aby se pozvedli ve prospěch sebe samotných*“.

Jarmila: „*Podporovat slabší má smysl vždycky*“.

Věra: „*Ochota dobrovolně pomáhat a nečekat odměnu je obrovská hodnota*“.

Výzkumnou oblast humanitárních aktivit můžeme shrnout tezí, že je důležité, smysluplné a nezbytné pomáhat těm, kteří to potřebují. Lidé bez domova a rodiny, vytržení ze svých kořenů, často vystaveni krutému zacházení a tyranii. Jsou obětním beránkem, na něhož je postupně přenesena agresivita pronásledovatelů.²¹⁶ Obětním beránkem se často stávají zranitelní lidé či skupiny na okraji společnosti.²¹⁷ Jak jsme již zmínili, mechanismus obětního beránka je společenským procesem, který má svou dynamiku. Eskalací mimetické touhy ve společnosti někdy dochází ke krizi a destabilizaci řádu.²¹⁸ To může vést k nasměrování násilí pomocí stereotypů a perzekučních mechanismů na jeden cíl.²¹⁹ Obětní beránek, který je postupně označen a zlikvidován, se stává nepřítelem společnosti. Jeho vyhnání a následná likvidace funguje jako prostředek sjednocení pronásledovatelů. Z odpovědí všech dotazovaných vyplývá, že právě těmto lidem je nutné pomoci začlenit se do společnosti. Stát se jejím plnohodnotným členem. Je to způsob, jak předejít opakujícímu se násilí, ostrakizaci a marginalizaci menšin. Podle slov respondentek je to jediná možnost, jak se vyhnout recidivě perzekucí, tyranii i totalitě.

3.8 Shrnutí výzkumné části

Tradované rodinné příběhy ovlivnily vnímání událostí 2. světové války u vybraných respondentek. Z odpovědí plyne, že vnímání těchto příběhů a zájem o ně se proměňovalo v čase jejich dětství, dospívání a dospělosti. Všechny dotazované uvádějí, že v dětství vnímaly

²¹⁶ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45.

²¹⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 56-57.

rodinnou historii jako tajemství. Cítily, že se nemají ptát na minulost blízkou ani vzdálenou. V období dospívání a dospělosti respondentky pátraly po svých předcích a dodnes se snaží rodinnou historii vyprávět svým blízkým. Rodinné tabu bylo prolomeno a příběhy židovských rodin tak ožívají. Všechny respondentky se shodují na tom, že postupem věku jsou stále více ovlivněny historií židovského národa jako takového. Zájem o dějiny Židů je intenzivnější. Respondentky také uvádějí, že se změnil jejich postoj k některým rozhodnutím rodičů, se kterými dříve nesouhlasily nebo jim nerozuměly. Žádná z dotazovaných necítí nespravedlnost nebo křivdu, že prožily část dětství bez rodičů a prarodičů. Při výzkumu jsme zaznamenali, že rodinné příběhy pozitivně ovlivňují další generace, které si z nich odnášejí životní zkušenost.

Vybrané respondentky v průběhu svých životů poznaly mnoho lidí. Setkání s nimi zanechávala stopy ve smýšlení a způsobu uvažování dotazovaných. Výraznou osobností, která silně zapůsobila na všechny respondentky, byl Václav Havel. Jeho charakterové vlastnosti, humanitní ideály, smysl pro spravedlnost a čest, dotazované hluboce zasáhla. Václav Havel ovšem nebyl jediným vzorem respondentek. Můžeme jmenovat také političku, občanskou aktivistku, herečku a spisovatelku Taťánu Fischerovou, chartistku Danu Němcovou, Ludvíka Vaculíka a mnohé další. Nesmíme opomenout rodiče respondentek, jejich partnery i děti. Všichni tito lidé se stali životními vzory, od kterých se po celý život učily. Respondentky je vnímají jako zdroj inspirace a moudrosti.

Z odpovědí dotazovaných vyplynulo, že nevyrostly v rodinách, kde by židovské tradice měly své stálé místo a byly pravidelně dodržovány. Jak jsme uvedli výše, respondentky prožily část svého dětství mimo domov, bez sourozenců a rodičů. Došlo k přerování vazeb a rodinných tradic. Výraznou úlohu zde také sehrál komunismus, který rozdmýchával v židovských rodinách strach, vycházející ze staletí pronásledování a perzekuce příslušníků židovského etnika. Respondentky popisují všudypřítomné napětí, strach a smutek ve svých původních rodinách. Přesto nebo snad právě proto respondentky shledávají židovské tradice jako prvek, který udržuje židovský národ při životě. Nejzásadnějším svátkem Židů je Šabat. Svíce na Chanukovém svícnu zapaluje podle tradice žena a symbolicky rozšiřuje jejich světlo do celé domácnosti. V období Šabatu židovský národ odpočívá. Všechny respondentky se shodují, že tato tradice napomáhá udržovat v židovských rodinách pocit sounáležitosti, solidarity, ale přináší také klid a bezpečí.

Všechny respondentky uvádějí, že víra jako taková, je součástí jejich životů. Odmítají však jednostranný pohled na tento fenomén určující jejich identitu. Víra sice formovala jejich myšlení a jednání, nikoliv pouze víra v židovského Boha. Evangelická a katolická církev též determinovala pohled dotazovaných na lidi procházející jejich životy, na okolní svět a místo v něm. Respondentky se shodují na myšlence, že víra je významným prvkem, který napomáhá člověku překonávat krizové situace. Podle slov dotazovaných, víra člověku přináší klid, naději, pocit bezpečí a zároveň odvalu pomoci těm, kteří to potřebují. Všechny dotazované se shodují, že osobní prožívání víry je velmi důležité. Zdůrazňují též nutnost četby a studia Bible, poslech duchovních písní a návštěvy synagog i kostelů či mešit. Tím se dostáváme k otázce mezináboženského dialogu, který všechny respondentky shledávají signifikantním. Dialog dotazované charakterizují nejen jako rozhovor. Měl by být vzájemným nasloucháním, pochopením a poznáním. Dialog napříč kulturami a náboženstvími je podle respondentek nepostradatelnou skutečností, která nás může obohatit a pomoci lidem překlenout leckdy nepřekonatelné rozdíly.

Posledním tématem, kterým jsme se v našem výzkumu zabývali, byly aktivity v humanitární oblasti. Všechny respondentky se shodují na názoru, že distribuce služeb je zásadní a prvořadá. Je mnohem efektivnější než distribuce peněz. Dotazované uvádějí, že finanční prostředky je možné zneužít, ukrást, použít na jiné účely. Zároveň také reflektují, že každý člověk by měl žít podle humanitních zásad, být vstřícný odhodlaný a neztrácet ideály. Nebát se a nečekat odměnu za pomoc druhým. Respondentky nevnímají českou společnost jako xenofobní. Spíše ji shledávají ustrašenou. Tento strach odůvodňují vlivem komunismu v 50. letech a v období normalizace v českých zemích. Podle dotazovaných bude trvat ještě dlouho, než bude tento strach živený sociálními sítěmi, médii a některými politickými osobnostmi překonán. Vnímání v dnešní době jisté nebezpečí ohrožení totalitními praktikami. Respondentky jsou ale podle svých slov optimistky. Doufají, že vzdělání a dostatek informací může pomoci zamezit recidivě válečných událostí. Věří, že lidé jsou schopni a ochotni poznat a oddělit pravdu od lží a manipulace. Respektování lidských práv a svobod je pro ně základním pilířem každé lidské společnosti.

4. Transkulturní reflexe

Jelikož tato bakalářská práce patří do oboru transkulturní komunikace, je nutné zařadit ji do transkulturní perspektivy. Nejprve je třeba věnovat se terminologickému vymezení pojmu *transkulturní*. Podle Františka Burdy předpona *trans* poukazuje na transcendentní rozměr nějaké skutečnosti, v našem případě kultury, kterou tak posouvá do zvláštní roviny. Předpona *trans* znamená přes nebo napříč, přičemž výraz *transire* je možno vyjádřit jako překročit či pronikat. Můžeme tedy říci, že pojem transkulturní znamená pronikání nebo překračování mezi kulturami. Sokolíčková uvádí, že pojem *transkulturní* neznámá „všem kulturám společný“ soubor hodnot, spíše bychom adjektivum mohli volně přeložit jako „navzdory kulturním odlišnostem vlastní“.²²⁰ Transkulturalita je součástí kultury, je to „dialog navzdory kultuře“.²²¹ Dále je nutné definovat pojem „kultura“, protože je pojmem klíčovým. Kulturu charakterizujeme jako „komplexní systém zahrnující hmotné i nehmotné aspekty lidského světa“.²²² Kulturu chápeme jako determinující vliv na člověka. Člověk je kulturou formován, významně ovlivňován. Zároveň je schopen tyto vnější vlivy překonávat, utvářet si vlastní názory, přijímat jinakost, a tím poznávat sám sebe. Je schopen komunikovat s druhým člověkem navzdory kulturní jinakosti. František Burda uvádí, že „kulturu chápeme jako dynamický mechanismus nebo adaptační strategií přizpůsobení se člověka na prostředí. V tomto smyslu jsou kultury umělé a jsou vytvořené člověkem“.²²³

Burda propojuje transcendování kultury s mimetickou teorií René Girarda, kterou jsme se pokusili uplatnit v teoretické části naší práce. Zdůrazňuje nepravé(horizontální) transcendování, které podle Girarda vede k nápodobě druhých, následným konfliktům, jejich eskalaci, gradující v pronásledování a obětování obětního beránka.²²⁴ Falešná transcendence je posilována a nesměřuje k vyšší úrovni uskutečňování lidství ani k transcendentálnímu prožitku víry. V tomto ohledu se Židé stávají po staletí minoritou, která je pronásledována, ostrakizována, perzekuována a vražděna. Jsou obětním beránkem, na kterém si někteří členové majority vybíjejí agresi a později zakouší prožitek horizontální transcendence, pocit

²²⁰ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-22-1, s. 64.

²²¹ Tamtéž, s. 23.

²²² Tamtéž, s. 16.

²²³ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5, s. 22-23.

²²⁴ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5, s. 39.

harmonie a jednoty.²²⁵ Mnozí se domnívají, že kulturní rozdíly jsou příčinou konfliktů mezi lidmi. Girard tvrdí, že opak je pravdou. Strach ze stejnosti se podle něj může stát katalyzátorem konfliktu, vedoucí ke ztrátě schopnosti obou stran vidět v druhém člověka. Musíme upozornit na důležitost transkulturního kapitálu moderní společnosti, který zahrnuje myšlenky a principy, fungující bez ohledu na kulturní příslušnost, barvu pleti, místo narození, jazyk či vyznání. Dnešní střední Evropa by měla být schopna přijímat a integrovat různé kultury a tradice. Měla by vyjadřovat humanitní ideály, které se zrodily z Osvícenství. Měla by být místem stále živých myšlenek Velké Francouzské revoluce. Měla by být bezpečným místem pro všechny lidi bez ohledu na barvu pleti, vyznání, politické přesvědčení či kulturní zázemí. Je tomu ale skutečně tak? Jak jsme již zmínili výše, současné události ve Francii jsou ukazatelem, že antisemitismus nezmizel. Narůstá a sílí. Stává se nebezpečným pro půl milionů Židů žijících v zemi „Galského kohouta“. Židé se stávají terčem slovních i fyzických útoků ze strany radikálních islamistů. Někteří mladí přistěhovalci vnímají židovskou minoritu ve Francii jako elitu, které se nemohou vyrovnat.²²⁶ Mimetická touha, závist, nespokojenost se sebou samým, gradující ve frustraci a rivalitu, často eskaluje v otevřený konflikt.²²⁷ Podle Girarda hraje významnou roli v procesu utváření a udržování sociální struktury „mechanismus obětního beránka“. Je podle něj společenským procesem a probíhá v několika po sobě jdoucích fázích. Girard tvrdí, že nejprve dojde působením „eskalace mimetické touhy k destabilizaci kulturního řádu“.²²⁸ Společnost se octne v krizi, najde a označí svého vnitřního nepřítele viníkem všeho zlého, co danou komunitu postihlo. Vyhledávání obětního beránka je podle Girarda psychologickým mechanismem, jehož vlivem je oběť nepravdivě obviněna, označena, pronásledována a nakonec zlikvidována.²²⁹ Židovský národ se stal terčem perzekucí již v předkřesťanském období. Antisemitské nálady a útoky na Židy jsou bohužel stálým fenoménem v historii lidstva. Mýty, lži, stereotypní předsudečné uvažování některých členů majority násobené propagandou, označuje Židy jako lenochy, lháře, podvodníky či

²²⁵ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 46.

²²⁶ Srov. dt. *Židé zažívají ve Francii nejhorší útoky od dob holokaustu* [online]. In: 1. 3. 2019 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/francie-antisemitismus-zide-vira-nabozenstvi.A190301_154147_zahranicni_dtt

²²⁷ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 24-26.

²²⁸ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45.

²²⁹ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45-47.

lichváře. Židé jsou napadáni a nenáviděni pro svůj specifický vzhled, majetek, postavení, odlišné kulturní tradice. Víra v židovského Boha je i dnes v mnoha zemích shledávána nebezpečnou, provokující či závadnou. Antisemitismus v dnešní Francii s náboženstvím spojován nebývá. Je projevem závisti, mimetické touhy, frustrace a pocitu sociální nespravedlnosti levicových extremistů a propalestinských aktivistů.²³⁰ Antisemitismus byl podle sociologů přítomen ve Francii vždy. Mohli bychom ale očekávat, že v dnešním moderním globalizovaném světě, nebude mít nenávisť vůči Židům (ani jiným menšinám) místo. Myšlenka rovnosti přece hraje v evropských dějinách hlavní roli. Vlivem komunismu má svůj specifický význam. Totalitní režim v Evropě ve 20. století negativně ovlivnil na dlouhou dobu mezilidské vztahy, individuální i kolektivní jednání, schopnost vnímání druhých jako rovnocenných bytostí. Přesto je třeba říci, že nejsou všichni lidé plni starých křivd, závisti a strachu. Je mnoho lidí otevřených transkulturnímu dialogu, který je stimulem rovnosti, svobody a pocitu nezávislosti.²³¹

Mnozí členové židovské minority, jsou navzdory útrapám postihující tento národ od počátku věků, schopni a ochotni druhým pomáhat. Svoboda, tolerance, rovnost, jsou pro ně nezczitelnými humanitními zásadami. Komunikace navzdory kulturním rozdílům pro ně není utopií. Překonávají překážky, bojují za zachování lidských i občanských práv. Riskují životy, obětují své pohodlí, komfort a sociální jistoty, aby se pokusili dosáhnout transkulturního porozumění. Někteří Židé jsou schopni solidarity, empatie a soucitu s druhým bez ohledu na kulturní, náboženskou či etnickou odlišnost.

Životní příběhy respondentek, které se staly součástí mého výzkumu tuto myšlenku potvrzují. Ženy židovského původu se zkušeností perzekuce ve vlastní rodině pomáhaly lidem v krizových situacích bez ohledu na vlastní bezpečí, pohodlí i politickou situaci. Paní Věra Roubalová aktivně působila jako psychoterapeutka v Poradně pro uprchlíky, kam obvykle vedly první kroky „příchozích“. Tak ve své knize o lidech hledajících domov nazývá cizince. Způsob pojmenování se totiž může stát prvním krůčkem ke změně zažitých stereotypů.²³² Paní Věra pracovala s uprchlíky z Bosny, Palestiny, Angoly, Sýrie, Afganistánu, Čečenska a

²³⁰ Srov. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0, s. 45-47.

²³¹ Srov. SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-22-1, s. 45

²³² ROUBALOVÁ, Věra a Tereza GÜNTEROVÁ. *Příchozí*. V Praze: G plus G, 2005. ISBN 80-861-0382-X, s. 9.

dalších zemí. Slyšela mnoho příběhů lidí prchajících před válkou, přírodní katastrofou, či politickým režimem a bezprávím. Pomáhala těmto lidem získat azyl, hledat práci, nový domov. Jako příklad můžeme uvést příběh matky šesti dětí (z toho 2 zdravotně postižené) pocházející z Afghánistánu, která žila dlouhou dobu v uprchlickém táboře v Červeném Újezdu.²³³ Tato žena se jako spousta jiných potýkala s nedostatkem peněz, jazykovou bariérou, psychosomatickými problémy a se stíny minulosti. Měla ale štěstí. Česká katolická charita jí díky iniciativy paní Věry a jejím přátelům nabídla domek, finanční prostředky a práci ošetřovatelky. Děti začaly chodit do školy. Matka s dětmi po mnoha útrapách a komplikacích získala azyl a našla domov pro sebe a své děti. Oběma ženám se podařilo překlenout propastné kulturní, sociální, jazykové i náboženské rozdíly. Shledáváme tedy, že vést transkulturní dialog je možné, dokonce nutné. Příběhy respondentek nám ukazují, že pomoc lidem vystaveným politické perzekuci, válkám, chudobě, domácímu násilí a útlaku navzdory kulturní diferencí, má smysl.

5. Závěr a vyhodnocení hypotézy

Během výzkumu jsme shromáždili informace pro tvrzení, že motivací některých členů židovského národa k aktivitám v humanitární oblasti, je tradovaná či žitá zkušenost perzekuce (rasové či politické). Příběhy, znamenající v čase dětství a dospívání pro vybrané osobnosti židovského původu silnou zátěž, se stávají inspirací k napsání knih, pomoci potřebným, realizaci transkulturního a mezináboženského dialogu. Židé jsou v průběhu života významně ovlivňováni kulturním zázemím a tradicemi, které udržují v židovských rodinách pocit sounáležitosti a solidarity. Tradice a rituály jsou prvkem, díky němuž si židovský národ zachoval svou existenci. Víra formuje a utváří u některých členů židovské minority psychické procesy, ovlivňuje integraci do sociálního systému, působí na mezilidské vztahy, přináší židovské minoritě naději, klid a pocit bezpečí. Zároveň je shledávána fenoménem, který příslušníkům židovského národa napomáhá překonat krizové situace. Židé jsou determinováni vzorovými osobnostmi, jejich vlastnostmi, humanitními zásadami, stálostí názorů, upřímností a lidskostí. Snaží se o prosazování a zachování svobody, demokracie a tolerance.

²³³ Srov. ROUBALOVÁ, Věra a Tereza GÜNTEROVÁ. *Příchozí*. V Praze: G plus G, 2005. ISBN 80-861-0382-X, s. 36-38.

V této bakalářské práci jsme chtěli poukázat na některé historické události, ke kterým došlo ve 20. století v českých zemích. Snažili jsme se popsat proměnu mezilidských vztahů v souvislosti s hospodářskou situací a politickým uspořádáním daného období. Upozornili jsme na existenci a eskalaci antisemitismu v české majoritní společnosti.

V první polovině teoretické části jsme stanovili hypotézu týkající se postoje členů židovské minority k historickým událostem 20. století v Čechách a zkušenosti perzekuce jako motivace k aktivitám v humanitární oblasti. Stanovili jsme metodu, kterou budeme při psaní bakalářské práce používat. Zařadili jsme zvolené téma do metodologie výzkumu. Dále jsme upozornili na sílící antisemitismus v dnešní Francii jako na reálné nebezpečí pro početnou francouzskou židovskou minoritu. Následně jsme se zaměřili na historický vývoj v Čechách. Nahlédli jsme do období První republiky. Vyzdvihnuli jsme důležitý mezník, kterým je pro Československo Mnichovská dohoda. Pokračovali jsme republikou Druhou a následně obdobím okupace za Protektorátu Čechy a Morava. Klíčovým momentem teoretické části bylo jediné židovské ghetto v Československu-Terezín. Výčet historických faktů v souvislosti s mimetickou teorií jsme zakončili vykonstruovanými politickými procesy se Židy v období 50. let. Nastínili jsme proměny mezilidských vztahů, sociální struktury společnosti a změnu československé migrační politiky. Upozornili jsme na postupný nárůst antisemitismu, který přinesl transformaci občanského svědomí a následnou dehumanizaci společnosti.

Praktická část bakalářské práce započala vyhledáním a oslovením žen židovského původu se zkušeností perzekuce ve vlastní rodině, které byly aktivní v humanitární oblasti. Položili jsme jim deset otázek, týkajících se tradovaných rodinných příběhů, židovských tradic, kultury, víry a vzorových osobností z jejich života. Ptali jsme na jejich motivaci k angažovanosti v humanitární oblasti a sféře psychoterapie. Následně jsme provedli analýzu a interpretaci výsledků za pomoci zvolené metodologie. Díky informacím získaným z provedených rozhovorů, byla vyhodnocena stanovená hypotéza, byly naplněny čtyři dílčí cíle, které jsme si stanovili v souvislosti s položenými výzkumnými otázkami.

Odpovědi všech respondentek byly většinou stejné nebo velmi podobné. Dotazované zdůrazňovaly, že je nutné vytvářet a rozšiřovat všeobecný rozhled u mladé i starší generace. Apelovaly na změnu systému vzdělávání hlavně v oblasti základního a středního školství. Upozorňovaly na nezbytnost četby, znalosti historie, schopnosti vytvářet si souvislosti. Jako

negativní vlivy dnešní doby označují sociální sítě, některá média a bohužel také některé politické osobnosti a strany. Českou společnost popisují jako ustrašenou, lehce manipulovatelnou, ale také solidární a celkově tolerantní. Všechny respondentky se obávají opakování perzekucí (spíše ale politických než rasových) a také obnovení totalitních praktik v České republice. Doufají, že humanitní ideály Charty 77 nezmizí. Věří, že dialog, vzájemná tolerance, naslouchání, pomoc potřebným, vstřícnost a otevřenost mohou zajistit bezpečný svět pro všechny lidi na Zemi.

Musíme poukázat na potvrzení hypotézy této bakalářské práce, jak jsme již uvedli výše. Židé se angažují na poli humanitárních aktivit, protože jsou ovlivněni tradovanou zkušeností perzekuce ve vlastní rodině. Šířením rodinných příběhů se snaží předejít dalšímu útlaku etnických menšin. Jsou ochotni nezištně pomáhat potřebným. Jejich odvaha, skromnost, vstřícnost, otevřenost a schopnost empatie jsou nejefektivnějším způsobem boje proti bezmoci, útlaku, tyranii.

Na základě získaných odpovědí respondentek, bylo při výzkumu zjištěno, že se Židé spíše angažují na poli humanitárních aktivit, což je způsobeno tradovanou zkušeností perzekuce ve vlastní rodině a potřebou předejít dalšímu útlaku etnických menšin. Dotazované členky židovské minority zdůrazňují významný vliv vzorových osobností, židovských tradic a víry jako takové. Upozorňují na nutnost znalosti historie hlavně u mladé generace a šíření příběhů lidí, kteří prošli zkušeností perzekuce. Humanitární aktivity a vzdělání považují za jediné způsoby, jak předejít recidivě válečných událostí a nástupu totalitních režimů.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. Brno, 2007. ISBN 80-736-4024-4.

ALBRIGHT, Madeleine Korbel. *Pražská zima: osobní příběh o paměti, Československu a válce (1937-1948)*. 2. vyd. Praha: Argo, c2014. ISBN 978-80-257-1208-5.

BARTEL, Judith Sandeen. *Holocaust: ztracená slova*. [Pardubice]: Mayday, c2006. ISBN 80-869-8605-5.

BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5.

CAMPBELL, John. *Druhá světová válka: [fakta, svědectví, souvislosti]*. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0474-0.

ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5.

EMMERT, František. *Sametová revoluce: cesta ke svobodě*. V Brně: CPRESS, 2019. ISBN 978-80-264-2834-3.

HALAMOVÁ, Veronika. *Politické procesy v Československu 1949-1953: nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-16-0.

HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů: ze života světových náboženství*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-710-6834-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-.

KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0.

KOSATÍK, Pavel. *Jiný T.G.M.* V Praze: Paseka, 2018. ISBN 978-80-7432-919-7.

KRAUSOVÁ, Dita. *Odložený život: skutečný příběh osvětimské knihovnice*. Praha: Ikar, 2018. ISBN 978-80-249-3724-3.

LIŠKA, Vladimír. *Velké záhady protektorátu: a Bůh zavřel oči [skrytá pravda minulosti]*. [Olomouc]: Fontána, 2002. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-861-7994-X.

MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK, ed. *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6.10.1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. ISBN 80-86224-10-4.

MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Praha: Práh, 2000. ISBN 80-7252-038-5.

NOVOTNÝ, Karel a Zlata KUFNEROVÁ. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Praha: Dita, 2006. ISBN 80-859-2643-1.

PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-552-1.

PETRŮV, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Auditorium, 2011. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3.

POJAR, Miloš, Blanka SOUKUPOVÁ a Marie ZAHRADNÍKOVÁ. *Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007*. Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]. ISBN 978-80-86889-52-8.

PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977-1989: Od morální k demokratické revoluci*. Praha: Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury, Ústav pro soudobé dějiny ČSAV a ARCHA, 1990. ISBN -80-9000422-1-X.

ROUBALOVÁ, Věra a Tereza GÜNTEROVÁ. *Příchozí*. V Praze: G plus G, 2005. ISBN 80-861-0382-X.

ROUBÍČKOVÁ, Eva. *Terezínský deník 1941-45: svědectví o životě a smrti v terezínském ghettu*. Vydání druhé. Praha: P3K, 2017. ISBN 978-80-87343-67-8.

SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. V Praze: Naše vojsko, 2004. ISBN 80-724-9195-4.

SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-22-1.

UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. ISBN 80-736-0210-5.

VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*. V Olomouci: Votobia, 2004. ISBN 80-722-0167-0.

VRIES, Simon Philip de. *Židovské obřady a symboly*. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-963-8.

WINTON, Barbara. *Není-li to nemožné--: život sira Nicholase Wintona*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1319-8.

ZAHRADNÍKOVÁ, Marie a Blanka SOUKUPOVÁ. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*. V Praze: Židovské muzeum, 2003. ISBN 80-856-0872-3.

Antisemitismus v posttotalitní Evropě: Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, 22.-24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. ISBN 80-901-4560-4.

Elektronické zdroje

BERNATT-RESZCZYŃSKÁ, Markéta. *Protižidovská opatření v Protektorátu* [online]. In: 20. 6. 2019 [cit. 2021-3-16]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/protizidovska-opatreni-v-protektoratu>

- Blahuse. *Klement Gottwald* [online]. In: 16. 3. 2017 [cit. 2021-4-2]. Dostupné z: <http://zivotopisy.luksoft.cz/klement-gottwald/>
- BLODIG, Vojtěch. *Vznik ghetta* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-3-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/vznik-ghetta/>
- BLODIG, Vojtěch. *Ghetto Terezín* [online]. In: 27.08.2019 [cit. 2021-2-6]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>
- BLODIG, Vojtěch. *Poslední transporty a konec války v Terezíně* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-3-27]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/posledni-transporty-a-konec-valky-v-terezine/>
- BLODIG, Vojtěch. *Deportace* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-3-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/deportace-terezin/>
- ČAPKOVÁ, Kateřina. *ŽIDÉ V PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE* [online]. In: 27.08.2019 [cit. 2021-2-8]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-prvni-ceskoslovenske-republice/>
- ČTK. *Říšským kancléřem byl jediný den. Pak Goebbels s manželkou spáchali sebevraždu* [online]. In: 1. 5. 2020 [cit. 2021-3-29]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/joseph-goebbels-ministr-propagandy-adolf-hitler/r~5daf1e3089ed11ea9d470cc47ab5f122/>
- dt. *Židé zažívají ve Francii nejhorší útoky od dob holokaustu* [online]. In: 1. března 2019 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/francie-antisemitismus-zide-vira-nabozenstvi.A190301_154147_zahranicni_dtt
- JAROŠ, Tomáš. *Strana národní jednoty ve druhé republice (1938–1939)* [online]. In: 11.1. 2011 [cit. 2021-3-9]. Dostupné z: <https://www.e-polis.cz/clanek/strana-narodni-jednoty-ve-druhe-republice-1938-1939.html>
- JESENSKÁ, Milena. [online]. [cit. 2021-3-5]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:95ee0640-da1a-11e9-84ef-005056827e51>
- KOTOUČOVÁ, Ditta. Paříží otrásá vlna antisemitismu, město zaplavily hákové kříže. https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/francie-pariz-antisemitismus-rasismus-zide.A190212_135628_zahranicni_dtt [online] 13. února 2019 18:28, s. 1 [cit. 2021-1-22] Dostupné z: doi:https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/francie-pariz-antisemitismus-rasismus-zide.A190212_135628_zahranicni_dtt
- KŘÍŽOVÁ, Dita. *Joseph Goebbels: Není vůdce, není život* [online]. In: 27. 4. 2015 [cit. 2021-3-29]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/joseph-goebbels-neni-vudce-neni-zivot-8044913>
- LEDERER, Vítězslav. *MEZINÁRODNÍ VÝBOR ČERVENÉHO KŘÍŽE A KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY* [online]. In: 29.06.2011 [cit. 2021-2-7]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>
- LEV, Lukáš. *Průvodce po Terezíně: Historie terezínského ghetta* [online]. In: 13. 02. 2020 [cit. 2021-3-24]. Dostupné z: <https://www.pruvodceterezin.cz/historie-terezinskeho-ghetta/>

MÍŠKOVÁ, Alena. *Židé v Sudetech: Od Schörnera ke genocidě* [online]. In: 7. 8. 2011 [cit. 2021-3-1]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1998/brezen-13/zide-v-sudetech/>

PÁNEK, Tomáš. *Velká hospodářská krize v první polovině třicátých let* [online]. In: 8.4.2020 [cit. 2021-2-17]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/cesi-v-ohrozeni-takhle-vysilal-rozhlas-v-dobach-krize-8176791/1>

REDAKCE. *Druhá republika a židovští uprchlíci*. In: *Holocaust.cz* [online]. 27.8.2019 [cit. 2021-1-29]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/druha-republika-a-zidovsti-uprchlici/>

Redakce. *Vzpomínka paní Ely Weissbergerové na Křišťálovou noc v Lomu u Mostu* [online]. In: 21.8. 2011 [cit. 2021-3-1]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/vzpominky/vzpominky-na-kristalovou-noc/vzpominka-pani-ely-weissbergerove-na-kristalovou-noc-v-lomu-u-mostu/>

Redakce. *Bilance* [online]. In: 23. 08. 2019 [cit. 2021-3-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/bilance/>

Redakce. *Pronásledování německých Židů po převzetí moci nacisty* [online]. In: 27.08.2019 [cit. 2021-3-3]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pronasledovani-nemeckych-zidu-po-prevzeti-moci-nacisty/>

Redakce. *Antisemitismus za druhé republiky* [online]. In: 27.08.2019 [cit. 2021-3-8]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/antisemitismus-za-druhe-republiky/>

Redakce. *Antisemitismus za druhé republiky* [online]. 27.08.2019 [cit. 2021-2-28]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/antisemitismus-za-druhe-republiky/>

ŠTĚPKOVÁ, Tereza. *Osvětim* [online]. In: 17. 3. 2021 [cit. 2021-3-19]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/koncentracni-tabory/osvetim/>

VINTER, Jan. *Svědce nebo spasitel* [online]. In: 2007 [cit. 2021-3-18]. Dostupné z: <http://cs-magazin.com/index.php?a=a2007082114>